ТРАГЕДІЙНЕ

ПЕРША ДІЯ

1

Заплакала, затужила у своєму домі (на Міщанській вулиці, № 37)

мадам С т а х а н ч и х а Т а р а с о в н а:

— Ой, хто скаже, хто ж розкаже, чи ти, доню, чи ти, пташко, а чи ти. Матінко Божа, куди він, у яку сторононьку тікає та на кого ж мене, бідну, покида-а-є?".

Похнюпилась канарка в клітці. Посмутнів образ Божої Матері. Мовчать.

Тільки д о ч к а с е р е ду л ь ш а біля матері впада:

— Мамонько!

— Не перебивай!

— Випийте, люба...

— Що це?

— Валер'янові краплі.

— Геть, одчепися! Хіба можна таку драму в серці та валер'янкою впинити... Дай мені отрути!

— Сіли б ви краще од вікна, абощо.

— А то що?

— Люди ж проходять повз вікон...

— Товченого скла дай, я втруюся!..

— Сусіди ж он бачать і чують.

— Хай бачать! Хай чують! Як друзі, — хай пожаліють, а вороги, — хай ізрадіють, що драма така в нас у домі, що муж мій законний тіка-а-є...

2

Увійшла с т а р ш а д о ч к а. С е р е д у л ь ш а до неї:

— Покликала хрещеного?

— Ідуть.

Т а р а с о в н а

(так і скинулась)

— Де він, далеко?

— Зараз увійдуть.

— Де, питаю?

— Та кажу ж вам, мамонько, зараз... Заскочили в одне місце, заслабли на шлунок...

Т а р а с о в н а

(утерлась)

— А господи, так би й сказала відразу. Та чи прибрано ж там?

— Я мила учора.

С е р е д у л ь ш а

(до старшої)

— Ти ж сказала хрещеному, що папонька побіг вже по пашпорт?

— Аякже.

— А він що?

— Сказали, що вже знають про це.

Т а р а с о в н а

— А басів із церкви покликала?

— Любуня ж побігла.

— А горілки басам?

— Вона й горілки купить.

— Піди ж, моя доню, та наріж цибулі дрібненько, редьки, олійкою помасти на закуску людям.

С т а р ш а

(так і пирснула)

— Все я, та я! І по хрещеного, і по басів, і цибулю криши. А вона он стоїть, ізгорнувши ручки...

С е р е д у л ь ш а

— А хто квіти полив, як не я? А хто з валер'янкою, як не я? Повилазило?

Ущипнули одна одну, щоб М а т и не бачила.

— Ой!

— Ой-ой!

Т а р а с о в н а

— Ой помру я і ще раз помру з такими доченьками, що вже темно в очах і сонце зробилося чорним, а вони ж того горя ще додають." Дайте мені карти! Ще раз кину на його... Ще раз, та й годі. (Кинула на карти, Глянула. За серце взялася)

— Ой, знову дорога кладеться!..

Д о ч к и

— Та невже ж, невже, мамонько мила?

— Хіба повилазило? Червоная шістка?

А в Тарасовни жах в очах глибокий, містичний:

— Ворожу, ворожу — і все оця карта... А тут іще й сон; дорога у полі й місяць щербатий, що вже смутний, а що блідий... Немов би тіка, покотився за землю. А я стою при дорозі, як тінь та самотня. Це ж батько наш, місяць отой, чує душенька — втече він, поко-о-титься, загине в доро-о-зі...

Д о ч к и

— Мамонько, цитьте!..

— Сусіди йдуть.

Т а р а с о в н а

— Годі мовчати, бо вже ж намовчалась! І критися годі! Хай знають усі, яка в домі й у серці драма...

З

Увійшли с у с і д и, тихо й поважно, як і годиться заходити про такий случай. Стали. То д о ч к и обидві, як ті ластівки до матері:

— Може, вам, мамонько, компреса накласти?

— Може б, ви, мамонько, лягли та спочили?

С у с і д и

(Зітхнули. Покивали головами. І як годиться про такий случай, сказали філософічно)

— А вже, мабуть, спочинемо в комхоза на дачі (на кладовищі).

— Отам уже виспимось вволю.

— Здрастуйте, Тарасовно!

Т а р а с о в н а

(Ледве, через силу підвелась. Привіталася)

— Сідайте, сусідоньки. Хоч і хвора я, хоч і драма в домі, а просю — сідайте. (Дала середульшій хусточку). Дай мені другу хусточку!

С е р е д у л ь ш а

— Мокра ж, як хлющ... Хіба ж отак можна плакати, мамонько?

С у с і д и

(на таке питання всміхнулись, примовивши)

— Гм... А чому й ні?

— Питає.

— Сказано — молоде, зелене...

Т а р а с о в н а

— Не так себе жалько, як їх, моїх діток; що 'дне не спить — мамо, каже, не можу, друге не спить, плаче у подушку тихо, третя, Любуня, як тінь, біля мене всю ніч вистоює... А батькові байдуже: тіка-а-є...

С у с і д и

— Та невже М а л а х і й Минович, сказать би, вже при літах, та на таке діло пустився? Просто не віриться.

Т а р а с о в н а

— Вже у дорогу склався, ось: ціпочок, торбина а сухарями.

С т а р ш а

— Самі й сушили.

Т а р а с о в н а

— Потайки сушив... Оце побіг до виконкому совіцького пашпорта брати... Сьогодні й така.

С у с і д и

— Та куди, хоч і не годиться закудикувати, куди, Тарасовно!

— Не питайте!

С т а р ш а

— Не кажуть.

Т а р а с о в н а

— Не каже, сусідоньки милі. Вже й кум питав, вже й на молебень давала, вже й п'яним напували — не каже...

С у с і д и

(ще більше здивувались)

— Гм... Воно справді — ціпочок. І торбина. Це так, як на прощу йдуть... А може, він говіти налагодився, до ікони якої, абощо?

Т а р а с о в н а

— Де вже йому до ікони, коли сюрприз такий викинув, що паски заборонив був пекти...

— Та що ви кажете?

— Свиням... Крашанок накрасила сито, дак він сви-и-ням... Семий годок отак — нема в домі порадоньки, супокою, семий заступає, а він ще й з дому тіка-а-є... (Та й заголосила).

Д о ч к и

— Ой, ой, мамонько, ой!..

С у с і д и

— Та що ви, Тарасовно! Стямтеся! Мов по мертвому. Хіба ж так можна?

Т а р а с о в н а

— Не можу, сусідоньки, до тями прийти. Лучче б йому вмерти. Щоб я його на той світ виряджала, як оце він тіка не знать і куди... Бо до мертвого хоч порадитися підеш, на хрест той похилишся та й виплачеш горе, а як втече він, куди мені йти? Де його шукати? По яких світах, у яких дорогах... Ні мертвого, ні живого не ви-и-дно...

С у с і д и

(Вже й їх пройняло. У хустки та в фартухи сякаючись)

— Така ж драма, така драма, що й кіна не треба!.. (По паузі). Хоч скажіть, коли це сталося з ним, з чого й як?

Д о ч к и

(так і сипнули)

— Ще з тої пори, як салдати паркан наш спалили...

— Неправда! Як куля ударила в сіни...

— Я розкажу!

— Я!

Т а р а с о в н а

(впинила дочок)

— Про мужа ніхто краще не розкаже, як законная жона, — тільки я... Ластівкою, ластівкою, сусідоньки, хутенько, бо сьогодні ж будень... Ще як почалась ота революція, як почалась, як почалася...

Д о ч к и

— Салдати...

— Не перебивай, ідійотко!

— ...паркан наш спалили.

С у с і д и

— У нас тоді свиней покололи красноголові македони.

Т а р а с о в н а й д о ч к и

(наввипередки)

— З тої пори й почалось, сусідоньки. Попервах Маласик пив воду нишком...

— У папоньки аж цокотіли...

— Не перебивай, бо 'дна я бачила... Три дочки, три дівулі в домі, а ніхто, пріч мене, не бачив, як пив воду мій Маласик і як в його цокотіли зуби...

— ...І в мене цокотіли, мамонько...

— Брешеш! Ти й в революцію спала. То Любуня свої зубки зціплювала, бідна, щоб не заплакати од революції...

— ...Ми всі зціплювали.

— Мовчи!.. А вночі перед світом, сусідоньки, як уже й революція засинала, ми, збившись докупки, плакали, плакали й плакали...

С у с і д и

(розтривожились)

— Ударила революція, всіх чисто ж вона вдарила!

Т а р а с о в н а

— А найдужче мене і за що? За віщо?

Д о ч к и

(як горохом)

— Отоді як...

— Не перебивай.

— ...було вбито начальника пошти...

Т а р а с о в н а

— Мовчи! Отоді, як було вбито начальника пошти, Маласик затрусивсь, затремтів і замурувавсь у чулані...

С у с і д и

— Га? Що?

Д о ч к и

— Папонька...

— Замурувавсь...

— ...а двері замазали.

Т а р а с о в н а

— Два роки висидів.

С у с і д и

(аж повставали)

— Та що ви кажете!

— Два роки в чулані?

Т а р а с о в н а

— Тож подумайте, яка мука була мовчати... Мовчала я й вони мовчали, мов у рот води понабирали.

С у с і д и

(скинулись очима)

— То виходить, що М а л а х і й Минович і не їздив, як казали, на село до брата?

— Ні, ні... Аж тепер одкриюсь, сусідоньки, аж тепер усю правду скажу...

— І не служив там?

— Ні й ще раз ні! Тільки Бог знав, що Маласик замурований сидить, тільки Бог, та ще я, та ще дівоньки, та ще кум...

С у с і д и

(досадно стало, що як же це вони не дізналися про це)

— Ну, хто пойме віри!.. От драма... Тож нам чулося вночі... Та куди ж він, простіть на слові, до вітру ходив?

С е р е д у л ь ш а

— У віконечко.

Т а р а с о в н а

— Цить!.. У потайне віконечко, в горілочок...

С у с і д и

— Це в той, що полуплений?

Т а р а с о в н а

— У той саме... Ще як Любунею ходила, то купила.

С у с і д и

(звели плечима)

— Хм... То ж щоранку дивишся...

— Горщок на паркані... А й не туди, що то ж М а л а х і й Минович у чулані замурований...

— Сидить...

Т а р а с о в н а

— Вже як зайшла непа... Пам'ятаєте, сусідоньки, кумові дозволили торгувать іконами?

— Аякжеі Вперше за всю революцію ладану купили...

С е р е д у л ь ш а

— Аж тоді папочка розмурувався...

Т а р а с о в н а

— Цить!.. І краще б він замурований довіку сидів, як тепер, книжок большовицьких начитавшись, із дому тіка-а-а...

4

Тут убігла Л ю б у н я, молодша дочка. Кошика додолу, руки до серця:

— Ви тут плачете, ви тут тужите, а не знаєте, що вже папонька з виконкому вийшли.

Йокнула Т а р а с о в н а.

Мене поцілували, а самі раді та веселі...

Т а р а с о в н а

— Пашпорта узяв?

— Не знаю... Пішли до начраймила. А я в церкву заскочила, мамонько, навколішки впала, помолилася:

Боже, кажу. Боже, не дай мені щастя-долі, тільки дай, щоб папонька вдома зосталися! Підлогу поцілувала (а сама плаче та показує, як вона це робила). Чи гаразд, що я так зробила, мамонько?

Т а р а с о в н а

— Гаразд, моя доню... А баси? Баси?

— Зараз прийдуть.

С у с і д и

— Молебня найняли, чи що?

Л ю б у н я

— Ні, це хрещений казали покликати баса й тенора з хору, щоб папоньку співами впинити... Ой, я й забула!.. Мамонько! Мокій Якович сказав, що найбільш любить папонька не "милость мира", а "вскую мя отринув еси".".

Т а р а с о в н а

(заметушилась)

— Так про це ж зараз треба хрещеному... (До старшої). Біжи нагукай!

С т а р ш а

— Та як же їх нагукаєш, коли вони... заскочили!

5

Та й прикусила язика, бо повагом увіходив к у м. Знесилений.

Т а р а с о в н а (як до Бога)

— Хіба ж можна так довго... коли таке горе, таке горе, куме!

К у м

(не пускаючи руки з живота)

— Спокійно!., На крилах прилетів би, кумо, коли ж чуєте. (І по паузі, як всі дослухатися стали, додав). Чуєте, як булькотить?.. Ху... Так, каєте, тіка?

Т а р а с о в н а

— Вже вийшов з виконкому.

К у м

(авторитетно)

— Знаю.

Л ю б у н я

— Мене поцілували, а самі раді та веселі.

К у м

(авторитетніше)

— І про це знаю.

Т а р а с о в н а

— Подавсь до начраймила.

К у м

(непереможно авторитетно)

— І це мені не секрет.

Т а р а с о в н а

— То за що ж, куме, така мені драма? За віщо?

К у м

(глибокодумно показав угору пальцем)

— Тілько Той знає.

С у с і д и

(примовились)

— А правда, правда... Тільки Той знає, за віщо.

К у м

(до сусід)

— Здоровенькі були!

С у с і д и

— Здрастуйте й вам!

К у м

— От яких мук зазнаєм. Тіка од нас кум, а куди — то й сам, ма'ть, не зна.

Т а р а с о в н а

— Карти в одну душу — дорога.

К у м

— Знаю й про це і кажу: хай вже на гробки дорога йому ляже, тільки не туди...

Т а р а с о в н а, д о ч к и й с у с і д и

— Господи, куди? Куди, хрещений? Куди?

К у м

(до клітки. Журно похитав головою)

— Здрастуй, пташонько! Сумуєш? Печалуешся й ти, що тіка твій хазяїн? (Обернувся до сусід). Не дурно ж у пісні співається: "канареєчка так жалібно пойоть"... (Тоді став драматичний весь і возговорив). Слухайте, кумо, і ви, хрещениці, й ви, с у с і д и! Довідався оце я, що виконком не в силах заборонити кумові нашому тікати...

Т а р а с о в н а

(хитнулась. Тоді до кума, до всіх)

— Дзвенить... в ухах... тонюсінько ж отак дзвенить...

К у м

(побачив, що Л ю б у н я якось чудно дивиться, не рухається — до неї)

— А ти ще держишся, хрещенице?

Л ю б у н я

— Як була революція, хрещений, то всі пили воду й цокотіли зубами... Одна я отак стояла і всю революцію як "страсті" вистояла. Тільки отут (показала на щелепи) боліло... А тепер тут болить (на щелепи), і тут болить (взялася за серце), і в колінках болить, болить...

К у м

— І навіть начраймил сказав мені, еге... Нема, ка, в Радянської влади такого закону, щоб забороняв тікати з дому, тим паче, ка, немалолітньому вашому кумові.

Т а р а с о в н а, д о ч к и, с у с і д и

— Куме! Що ж тепер робити?

— Хрещений, порадьте!

— Така ж драма, така драма!

К у м

— Спокійно!.. От тепер ви вповні зрозуміли, од чого живіт, нерви і все чисто в світі... Через кума!.. Басів покликали?

Л ю б у н я

— Зараз, сказали.

К у м

— Слухайте ж ще раз!.. Спокійно — себто, не плакати, тим паче в непритоміє не падати, аж поки не скажу — це раз...

С у с і д и

— Слухайте! Слухайте!

К у м

— Канарку сюди! Ближче до столу!.. Отак... Засвітіть лампадика!

Т а р а с о в н а й д о ч к и

— Розіб'є, куме!

— Папонька вже не вірять у лампадик.

К у м

— А я кажу — засвітіть!.. Ладан є?

Т а р а с о в н а

— Є... Отам достань, доню, отам на божниці!..

К у м

— Накадіть, щоб на нерви йому вдарило. То дарма, що сьогодні він проти релігії. 27 год людина любила канарок, щоб ладаном пахло, у співах церковних кохалась — і щоб даром оце все минулось йому? Це — два...

С у с і д и

(хитали, вихитували головами)

— А так, так!

— Авжеж, так!

К у м

— От що, — которую курку найбільш любив кум?

Т а р а с о в н а

— Жовтяву, золотий чубок.

К у м

— Убийте жовтяву!

Т а р а с о в н а

— Та що ви, куме! Таку курку!...

К у м

— Убить, кажу! І хай прибіжить котора з дівчат... Ну, от ти, Любуню!.. Ні, ти гратимеш на фісгармонії... Ти, Віруню!.. Прибіжи з куркою й кричи, що немов сусіда Тухля убив курку кийком по голові...

Т а р а с о в н а

— Це ж курка — нема ціни, куме.

К у м

— Отут-то й воно! Убить кілком, щоб око вискочило, щоб розтривожився він!.. Може, бог дасть, почне позиватись за курку, як колись до війни позивавсь він три роки за півня...

С у с і д и

— А справді — це спосіб розумний... Біжи котора.

Т а р а с о в н а

— Вірунько, біжи!

Всі

(разом на Віруню і сама вона на себе)

— Біжи, біжи! (Побігла).

К у м

— Це — тільки три... Чотири, спокійно, — я оце йшов і на природу дивився... І знаєте, що я помітив (по паузі). Помітив, що вже й природа не та, що за старого режиму була (по паузі). А чого так?.. А того, що попсували комуністи й природу... Отак запитаннями самими заплутаю кума — не втече... Недавно в райсельбуді центральний оратор виступав, дак я його запитаннями, немов камінням отак... От і б а си.

6

Тільки х о р и с т и у двері, а вже кожне їм дорогу дає.

Т е н о р, заїка, привітавшись, як почав:

— Чу-чу-чув, що...

Та, спасибі, б а с підхопив:

— Тікають М а л а х і й Минович?

К у м

— Не так тяжко було б, якби він помер добровільно, навіть сьогодні. Сорок сім років, подумайте, сім'я, честь честю, і тут тобі наї — тіка.

Т е н о р і б а с

(здивувалися)

— А ку-ку-ку...

— Куди, інтересно, тіка?

К у м

— Іду, каже, куме. Куди, питаюся? Послі, ка, одкриюся.

Т е н о р і б а с

— Чу-чу-чудно!

— Чудно!

К у м

— Заболіло, защеміло мені серце, немов кропивою він ударив. Все життя приятелювали, сказать би, в серці одне в одного ночували, і от тобі наї — тіка, і от тобі на! — сьогодні тіка.

Т е н о р

— А чи-чи не краще на його подіє — ра-ра... (заспівав). "Разбойника благоразумного во єдинім часе..."

К у м

— Ні, ні Тільки "милость мира" Дехтярьова! Милость мира найбільш він вподобав. Рибу, було, ловимо, а він "милость мира" тихенько співа. Сам казав — умліваю, ка, видіння божественні бачу, як зачую цей спів...

7

С т а р ш а

(на дверях)

— Папонька!.. Папонька йдуть!

Знялася тривога. Зарухались всі:

— Далеко?

— До двору доходять.

— Куме! Як же тепер?

— Може, починати? (б а с).

— До-соль-мі-до! (Т е н о р).

До кума всі обернулись. А він рукою, як булавою:

— Спокійно! Я тоді знак покажу... Курку ж убийте! Кадильницю винесіть!..

8

Увійшов М а л а х і й. Став на порозі. Тиша. Тільки шелест очей.

К у м

— Чого, куме, став у порога?.. Хіба не впізнав? Це ж друзі твої посходились, зачувши, що ти сьогодні тікаєш.

М а л а х і й (очі замріяні, з порога зійшов)

— Не тікаю, а йду.

К у м

— Це все одно — тікаєш.

М а л а х і й

— Ой, як ми не втямимо, навіть ще не бачимо, — яких прав, яких прав надавала революція людині! Істинно потрібні оновлені очі, щоб бачити Їх.

— Це ж до чого, куме, хоч і знаю я?

— Хотів заборонити мені йти у подорож... А ще начраймил. Він, як і ти, куме, не втямить, що право на велику подорож дала мені революція...

— Так ти, значить, йдеш?

— Іду, куме! Іду, друзі мої!

— Куди?

— Куди?.. У голубую даль.

С у с і д и

(як очерет од вітру — ш-ш-ш)

— Куди він сказав? Куди? Як?

К у м

(ударив Малахія очима)

— Не шуткуючи скажи, куди?

Т а р а с о в н а

— Люди ж прийшли на проводи, хоч їм скажи — куди?

М а л а х і й

(повінь мрійна в очах)

— Ах, куме, і ви, друзі! Якби ви знали — немов музику чую і справді бачу голубую даль. Який восторг! Іду!.. Між іншим, погасіть лампадик!

К у м

— Невже лампадик заважа тобі тікати.

М а л а х і й

— Не мені, а вам заважа він втікати з полону релігійного. Погасіть!.. Скоро вже місяць стане непотрібний — електрика ж! А ви з лампадиком...

К у м

— Запитання!

М а л а х і й

І ладаном пахне... Як посміли кадити! Одчиніть вікно!

Зворухнулась була Т а р а с о в н а, та кум її поглядом спинив.

Помітивши це, М а л а х і й сам одчинив вікно, погасив лампадика.

К у м

— Спокійно! Запитання маю...

М а л а х і й

— Будь ласка,

— Тільки спокійно! Ти, куме, за соціалізм?

— Так.

— І навіть за кооперацію?

— А ти за лампадик?

— Спокійно! Раз я питаю, то просю одповісти.

— Будь ласка, питай!

— Як ти можеш за соціалізм, тим паче за кооперацію стати, коли вся вона до останнього ґудзика фальшива?

— Себто?

— Спокійно! Чому я набрав в єпі радянської матерії й місяць не поносив, як вона полиняла, розлізлась, і це факт, як двічі два?

С у с і д и

— А правда! Голубого набереш на косинку чи там на прапор, гульк — а воно вже полиняло, аж біле.

М а л а х і й

(усміхнувся)

— Далі!

К у м

— Чому жінка купила радянського гребінця, нарочито з найкращого сорту, і хоч би сама чесалася, а то ж... (повернувся до всіх, як до свідків). Ніконька, дитя неповинне, ще й волоссячко, як льон (закивали всі головами — мовляв, знаєм). То чому, я питаю, з гребінця зразу аж три зубці випало, і це теж факт?

— Три зубці. Далі!

— Чому нитки гнилі, а панчохи на Т р е т і й день рвуться, чом у бані не так чисто, як колись було? і лікаря не докличешся, хоч тричі помирай?

— Панчохи і баня. Далі!

К у м

(голосом гучним, як трибун)

— І чому вже Т р е т і й рік, як весни нема, а все якесь недоуміння в природі: холодно, навіть сніг, і раптом — трах, бах, як у бані на вишній полиці!.. І це хіба не факт, скажеш?

Б а с і Т е н о р

— Факт!

— Факт!

С у с і д и

— А факт!

— Авжеж, факт.

М а л а х і й

— Все?

К у м

— Нехай буде все, хоч таких запитань маю я мільйон.

М а л а х і й

(повінь в очах)

— Скажіть мені, чому я, ти, куме, всі ми до революції дуМ а т и боялись, а тепер я думаю про все, про все?

К у м

(одійшов до канарки)

— Далі!

М а л а х і й

— Скажи, чому я мріяти боявся, хоч і мануло взяти торбинку, ціпок і пойти, пойти отак в далечінь, — я гнав тії мрії, е тепер... вільно беру ціпочок в руки, сухарів у торбу і йду й..

К у м

(ущипливо)

— Тікаєш. Далі!

М а л а х і й

— Скажи, чому я трепетав начальства, на службі, вдома навшпиньках ходив (заходив навшпиньках). — Отак, отак... Мухам дорогу давав, а тепер (глянув чудно якось на всіх) пишу листи до раднаркомів України і маю відповідь (вийняв листа, урочисто підніс голос). Просю встати! (Прочитав). "УеСеРеР, Управління Ради Народних Комісарів, Харків, дата, нумер. На ваш: запитання канцелярія РНК повідомляє, що ваші проекти та листи одержано й передано до НКО та НКОЗ..." Який восторг! РНК України, Олімп пролетарської мудрості й сили, сповіщає мене, колишнього поштальйона, що мої проекти одержано... (Трошки велично). Мої проєктиі От куди я йду. А на всі твої запитання, куме, є відповідь у моїх проектах. Як тільки їх буде розглянуто й ухвалено, тоді ти, куме, і всі ви, всі одержите всяку відповідь негайно. Негайно, кажу, і зараз рушаю. Любуню! Дай мені в дорогу сорочку й підштаники!

К у м

— Куме! Не ходи!

М а л а х і й

— Невже ж ти не зрозумів? Проекти передано на попередній розгляд... Невкоснительно треба поспіша-тись, боюсь-бо, що дещо в проектах наркоми не зрозуміють і потрібні будуть пояснення... Сорочку й підштаники! (Та й вийшов у другу кімнатку).

Принишкли всі.

Т а р а с о в н а

(зашепотіла помертвілими губами)

— Матінко Божа! Куме! Сусідоньки! Рятуйте!.. Просю вас — рятуйте!.. Не пускайте, благаю!..

К у м

— Спокійно!.. Одкрився... Так ось воно що! Тож він цілісінький рік щось писав уночі й на марки у мене позичав...

Л ю б у н я

(вхопилась за матір)

— Ой, мамонько! Хрещений! Страшно! Сьогодні, у церкві молившись, відчула — немов духом холодним подуло на мене... Глянула — в Божих очах сум і тінь неминущого... Тінь неминущого.

Т а р а с о в н а

— Скинулось серце! Чую і я, що на смертну путь іде він...

К у м

— Спокійно! До ВеЦеКа, до РеНеКа возноситься. Вже гордість у голову вдарила, а ми раби і немов дурні... І це наш кум! Ні! Не пустюі Не я буду. Богом присягаюсь, як не поверну його назад. З дороги верну. Сам до ВеЦеКа вдарюся!.. От що: зараз, як вийде, я промову скажу, а ви, Мокій Яковичу, почніть "Милость мира"...

Т е н о р

(так і кинувся)

— До-до, соль, мі, до-до. Любо Малахієвно! На-ду-ду-ню! Ставайте до фісгармонії...

К у м

(рукою, знов як булавою)

— Спокійно! Не зразу, кажу! Порядок даю: перше — я промову скажу, далі канарка, "Милость мира", сльози і курка. Глядіть лишень не збийтесь! Я знак покажу.

Кожне пошепки собі повторило:

— Промова, канарка, "Милость мира", сльози і курка.

9

Увійшов М а л а х і й, готовий в путь. Кум заступив йому дорогу:

— Ти справді йдеш, куме?

— Іду, куме.

К у м

(глянув на всіх. Тихо)

— Промова. (Голосно). Слухай, Малахіє, — не тільки ти, а всі, хто в домі сему сущі! Гадалося нам, що доживеш ти безмалахольно свого віку і сконання життя вчиниш на руках у нас, у друзів, і ми за труною твоєю підемо, співаючи: "Святий Боже, Безсмертний, помилуй нас..." Дайте води! (Випив, тяжко зітхнув). Спокійно! Гадалося, що цю промову скажу я над труною твоєю, або ти над моєю, бо це ж однаково, а вийшло не так. Не ту путь ти собі ізбрав і зрадив релігію, закон, жону, і діток, і нас, друзів та кумів твоїх... І куди ото ти взагалі йдеш, подумай тільки!.. Випийте води, Тарасовно!

Т а р а с о в н а

(випила води. Ледве вимовила)

— Я ж не виживу сама, помру я, Маласику...

Іще хтось хотів випити води, та кум, строго зиркнувши, графина заткнув.

К у м

— Та не вірю я, не вірю, що підеш ти на темну путь, бо хто ж, як не ти, найвірніший християнин був і на клиросі 27 год виспівав, а що вже святоє письмо, то до буковки знаєш! Не йдиі Тебе просить церковна громада, обрати на голову хочуть, і це факт...

Б а с, Т е н о р, с у с і д и

— Фактично так, бо в неділю й збори!

К у м

— Як ідеш, то огляньсь, подивись, як сумує жона твоя та й доньки похилились, немов вербиноньки над ставом у степу... Ти глянь, канарка — і та засумувала!

М а л а х і й

(підійшов до клітки. Замисливсь. Затаїли всі дух. Зняв клітку)

— Отак і я сидів, отак у клітці життя свого найкращі роки (до вікна та й пустив канарку). Лети, пташко, і ти в голубую даль. (Повернувся до всіх). Прощавайте!

К у м

(показавши знак Тенорові, до Малахія)

— Куме, не ходи, бо загинеш!

М а л а х і й

— Хай і загину!

— Заради чого, куме?

— Заради вищої мети.

Л ю б у н я забрала на фісгармонію, Т е н о р руками, як крилами, махнув і залунало: "Милость мира жертву хваленій" (Дехтярьова). М а л а х і й спинився, хотів щось промовити, та б а с не дав: покрив усі голоси й фісгармонію, аж жили на шиі набрякли — вивів: "Імами ко Господу".

М а л а х і й

(болісна усміхнувшись, до кума)

— От і повимітав з душі павутиння релігії, а не знаю, чого мене спів цей так чудно тривожить...

Хор далі: "Достойно і праведно єсть поклонятися Отцу, і Сину, і Святому Духу, Тройце єдиносущней і нераздельней...

М а л а х і й

— Ще малим, пам'ятаю, на зелені у церкві святки, як співали це, уздрілось мені, немов за нашим містечком Бог зійшов на землю, в царині ходить і кадить... Такий собі дідок сивенький у білій одежі, а очі сумні... Кадить на жито, на квіти, на всю Україну. (До сусід, до кума). Чуєте, бринить кадило і співають жайворонки.

К у м

— У неділю, куме, в церкві співатимуть оце "Милость мира" хіба так! Зоставайся з нами! (Узяв Ма-лахія за руку, налагодивсь вже торбину з нього зняти).

М а л а х і й

(раптом зчувся)

— Пусти!.. Геть спів цей отруйний! Замовчіть!

К у м

(рукою)

— Співайте!

М а л а х і й

— А-а, це ти вмисне хористів церковних накликав, Іцоб мене співом оцим та ладаном знов отруїти. Так не вдасться тобі це зробити! Бо дивіться — підходить до старенького Бога хтось в червоному, лиця не видно і кила гранату.

Хор гримнув: "Свят, свят, свят Господь Саваоф ісполнь небо і земля слави твоєя"."

Чуєте грім? Огонь і грім на квітчастих степах українських... Кришиться, дивіться, пала розбитеє небо, он сорок мучеників сторч головою, Христос і Маго-мет, Адам і Апокаліпсис раком летять... І сузір'я Рака й Козерога в пух і прах... (Заспівав щосили). "Чуєш, сурми заграли..." Сурми революції чую. Бачу даль голубого соціалізму. Іду! (До жінки). Будь здорова і щаслива, старенька...

Т а р а с о в н а

(заридала)

— Не йди, Маласику, бо вмру я отут!.. Прийде, прийде журба горбата та й сядеть в головах вночі... Засушить, задавить...

10

Раптом ускочила с т а р ш а дочка з убитою куркою:

— Мамонько! Папонько! Курку нашу вбитої Тиша нависла.

К у м

—Яку?

— Жовтяву ось, золотий чубок.

М а л а х і й

(взяв курку. Обдивився)

— Хто вбив?

Д о ч к а

— Тухля Василь Іванович. Кийком у толову влучив...

К у м

(до Малахія)

— Що, куме! Ще й з двору не вийшов, а вже вороги твої дибки пішли. То я б, тобою бувши, не подарував цього Тухлі довіку. Зараз би по міліцію і на суд.. о

С у с і д и

— Авжеж, на суд треба!

Т а р а с о в н а

— Це ж золото, а не курка. Пам'ятаєш, Маласику, як ти й' ще курчатком пшоняною кашкою годував, а воно попоїсть та на плечі хур-хур.

К у м

(побачив, що М а л а х і й замислився)

— Кличте міліцію! Я за свідка буду. Люди добрі! Подивіться, яке варварство! Вбито неповинну курку, і за що?

М а л а х і й

— Так. Це варварство.

К у м

— То клич міліцію протокола писати!

М а л а х і й

— Ні, не треба... Протоколами зла не зруйнуєш і соціалізму не збудуєш. Цей злочин ще раз переконує мене, щоб я негайно поспішив до раднаркомів, щоб прискорити ухвалу моїх проектів... Бо головне ж тепер — реформа людини, і саме про це проекти я склав... Іду!

К у м

(уже й він розгубився)

— Куме, не йди! Пам'ятаєш, як ще школярами крашанки ми їли у страсну п'ятницю.

М а л а х і й картузика на голову натяг.

Не йди, бо вдарю!..

Л ю б у н я впала перед батьком навколішки. Очима самими просила.

М а л а х і й

— Зворушили мене розхвилювали.,,. Та не можу, доню, не можу, куме, зостатися" бо в сто крат дужче зворушений і потрясений я од революції.

11

Т а р а с о в н а

(тим часом примчала із кухні солодку бабку)

— Маласику! Ось я бабку тобі улюблену спекла... Не йди, Маласику! Така вже ж вийшла пуховита, запашна І зірка, ось глянь, п'ятикутна з озюминок...

Ще тричі хитнувшись, пішов М а л а х і й. Через силу ступав, немов видирався з болота. За порогом хода його стала вільніша. Випала бабка. Шдогнулись ноги в Тарасовни. Припала вона до розбитої миски.

С у с і д и

— І миска розбилась...

Т а р а с о в н а

— Не миска, сусідоньки, — це жисть моя розбилася...

Заплакала тихо і тяжко. Доньки помліли. Любуня, мов статуя та, — скаменіла. Нум, одчинивши двері, дивився услід. І, як очерет той вечірньої пори, шелестіли с у с і д и:

— От уже драма! От вже коли виплакатись можна уволю!..

ДРУГА ДІЯ

Задзвонили телефони в РНК УеСеРеР — то жалілись к о м е н д а н т

и, що їм клопіт робить М а л а х і й С т а к а н ч и к:

— Черговий секретар РНК? Дзвонить Комендатура. Просимо директиви, товаришу, що ж робити з Ма-лахієм Стаканчиком? Та з отим божевільним, що проекти пише. Т р е т і й тиждень ходить, день у день. І нехай би сам, а то ж узявсь других водити. Кого? Та, наприклад, хтось побився із жінкою, він того привів, хтось когось налаяв, він обох притяг, п'яний десь мочився в провулку, він і того ублагав прийти. Вимагав і негайної на них реформи... Слухаю! Так. Так. Так. А як не послухається, то що тоді? (Кинув трубку). Оце директива! І

Д р у г и й

— Що сказав?

П е р ш и й

— "Тактовно й обережно порадьте, каже, старому, щоб вернувсь додому. До ОВК написано, щоб було дано йому посаду..." Не поможе бабі й кадило, коли бабу сказило!

Д р у г и й

— Ти думаєш — він божевільний?

П е р ш и й

— Коли він не божевільний, то тоді ти або я божевільний, інакше не може бути.

Д р у г и й

— Ет... просто чудій!

П е р ш и й

— А його проекти?

Д р у г и й

— І божевільного мало. Я чув, казали в РНК — просто наколотив чоловічок гороху з капустою, оливи з мухами, намішав Біблії з Марксом, акафіста а "Анти-Дюрінгом"...

П е р ш и й

— Ну, коли так просто, будь ласка, — тактовно й обережно порадь йому, щоб вернувся додому. Он він іде.

Д р у г и й

— Сам?

П е р ш и й

— Просто не сам. Зараз наколотить тобі оливи а мухами— і ти мусиш все це тактовно й обережно з'їсти.

Почувся Малахіїв голос:

— О люди, люди!...

П е р ш и й

(ухопився за голову)

— Чуєш?.. Починається!

2

Увійшов М а л а х і й з ціпочком. За ним розгублені, аж налякані, протовпились: дідок у дармовисі, з парасолькою, колишній воєнний в галіфе, літня Д а м а

в брилику з тремтячим рожевим пером, покрашена панночка, бліда дівчина, застарений парубок.

М а л а х і й

(пропустивши їх)

— О люди, люди! — сказав Тарас (до к о м е н д а н т

ів). І це у столиці! — додам і я.

Д р у г и й

(під тон йому)

— Що трапилося, скажіте?

М а л а х і й

— Що? Перше, — перекажіть од мене привіт на пролетарський Олімп. Більш точно: наркомам і голові.

Шановні соціальні батьки! Ждучи на ухвалу моїх проєктів (вже Т р е т і й тиждень), віншую вас з днем мого еінгола. Чим розважете мене ви в цей наречений і свя-тий день? Питаюсь, — чим, бо тінь журби української цпала і мені на плечі: місяць пропав, пшениця погоріла, хазяйка вигнала з кватирі...

Знявся гомін:

— Пшениця?

— Яка хазяйка?

— При чому ж тут ми?

— За віщо ж нас?..

— (Перебив хтось). Навіщо нас?..

— (Разом двоє). Приведено?

М а л а х і й

— А хіба я мало питань та проблем розплутав, розв'язав? Примітка: проблеми — це пломби, що ними запечатано двері в майбутнє. 1) Про негайну реформу Людини і в Першу чергу українського роду, бо в стані дядьків та перекладачів на тім світі зайців будем пасти; 2) про реформу української мови з погляду повного соціалізму, а не так, як на телеграфі, що за слово уночі Оравлять, як за дві слові — у, ночі; 3) додаток: схема перебудови України з центром у Києві, бо Харків здається мені на контору. Соціальні батьки! Ще раз нагадую: поспішіть з моїми проектами, найпаче з проектом негайної реформи людини. Наочні доводи негайності — ось вони (показав пальцем на всіх, кого привів). Один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім!.. Учора п'ять було, завчора три...

П е р ш и й

(до всіх)

— Що скоїлось? За що він вас привів?

Знявся ще гучніший гомін.

— Ми самі не знаємо...

— Стояли біля церкви, гомоніли про се, про те, і раптом... (Заметушився дідок).

— Пардон! Цій дівчині млосно стало в церкві, отож я заскочила туди і вивела її на свіже повітря. Самі анаєте, який на Тройцю у церкві пікантний дух: березка, трава, квіти... (Тремтіла рожевим пером дама). Вивела її у холодочок, і раптом підходять вони (на Малахія): "Я вас веду в Раднарком". — "Мене?" — "Вас..." — "Будь ласка, — од церкви, кажу, не одійду, але в Раднарком, будь ласка!"

— Я стояв. Прийшла оця Б а б а

... гражданка... Про щось мене спитала... І раптом; ідіть в Раднарком!". Дозвольте, — я член дітей, авіохему, житлкоопу і мене в Раднарком? За що? (Вигукував, немов вигавкував, той, що в галіфе). За віщо?

М а л а х і й

— За що?.. О лю-ди! Ще зречено було в староіндійських книгах Рид-Вегах; не вдар женщини навіть квіткою, а ви що зробили? (На галіфе й дідка). Ви напередодні соціалізму одштовхнули женщину, вдаривши її зневажливим словом!..

Т о й, щ о в г а л і ф е

— Я? Ударив?

М а л а х і й

— Ви ж (на даму й парубка) ще гіршеє вчинили, — ви біля церкви полювали на дівчину (показав на бліду дівчину). О люди!

Д а м а

— Я? Я, навпаки... Я ж сама женщина!

Т о й, щ о в г а л і ф е

(розтривожено)

— Дозвольте, мс'йо! Я ударив? Кого?

М а л а х і й

— Кого? (До баби-прочанки). Об чім ви, гражданко, хотіли в їх спитати? Я бачу, ви із села прийшли.

Б а б а

— Еге... Прибилась, голубе. Люди сказали, що дорогу до Єрусалиму вже розгороджено...

М а л а х і й

— Вибачте і дозвольте перебити на слові: об чім ви в їх спитали?

Б а б а

— Чи не знають, е тепер дорога до Єрусалиму, — спиталась.

М а л а х і й

(до дідка й галіфе)

— А ви... ви що їй одповіли?

Д і д о к

— Ми?

Г а л і ф е

— Дозвольте — я?

М а л а х і й

— Такі Ви!.. Де б сказати їй, що не до гробу тепер єрусалимського нам треба йти, а до Ленінового Мавзолею, до нового Єрусалиму плюс до нової Мекки, — до Москви, ви сказали: проходь, проходь, матінко, — зневажливо, прикро, — і кому, питаю? Женщииі, селянці!

Г а л і ф е

— Жодного прикрого словаї Навпаки, я з дитячих літ воєнний. Ввічливість — моя стихія! Ідеал!

М а л а х і й

(на дідка)

— А ви... Замість доказати їй і ствердити все вищесказане, що скоро, скоро, скоро прийде час, коли всесвіт заспіва Москві: святися, святися, новий Іеруса-лиме, слава-бо революції на тобі возсія — а ви сказали: одчепись! На біржу!..

Д і д о к

— Я ж не знав, що таких на Москву треба справляти.

М а л а х і й

(ще з більшим піднесенням)

— Ага! Він не знав!.. Наочні доводи кажу й показую далі (до блідої дівчини). Скажіть, будь ласка, і простіть на слові, — чим надили, на якеє ремесло спокушали вас (показав на даму й панночку) вони сьогодні там, біля церкви?

Дівчина мовчала.

Не казали вам: тринцять карбованців на місяць, харчі добрі, навіть солодке, білизна, вбрання?

Д а м а

(затремтіла рожевим пером)

— Пар-дон, і як вам не соромно! (До дівчини). Скажіть, милонько, (до панночки) ти, Матильдонько, скажи, що я сказала, про що говорила, як вивели ми її, сердешную, з церкви. Дитя моє! — сказала... Матильдо, скажи, як я сказала?

П а н н о ч к а

— Дитя моє, — сказали ви, мадам Аполінаро... (сама закурила, затяглася димом). Дитя моє! Ви не з машиністочок, часом?

Мадам А п о л і н а р а

(до дівчини)

— А ви як мені одповіли, милонько... Ну? Ну?.. (побачила, що дівчина мовчатиме, сама одповіла за ню, змінивши голос на молодий і скорботний). Ні, санітарка я, — сказала вона, дитя моє. Я тяжко, важко зітхнула і спитала... М а т ильдо, скажи, про що я спитала?

П а н н о ч к а

— У якій лікарні? Скільки заробітку? — спитали ви.

А п о л і н а р а

(за дівчину)

— У Сабуровці, вісімнадцять на місяць, — сказало дитя... То М а т ильдонька аж ойкнула... (До М а т и л ь д и). Скажи, як ти ойкнула?

М а т и л ь д а

— Ойі Та там же збожеволіти можна...

А п о л і н а р а

— Ойкнула Матильдонька, а я додала: сердешнеє дитя моє!.. Колись і я отак сиріткою бідненькою, дівонькою бліденькою служила, служила, плакала, плакала, — аж поки.. о не виплакала собі долі... (До Малахія),

Що, може, не так я сказала? Не така була ваша розмова?.. Пардон, і будь ласка! Я знаю, що я казала і що іще казатиму...

М а л а х і й

(пильнуючи кожного її слова, раптом, рукою впинив)

— Більш точно: "Служила, служила, плакала, плакала, аж поки не плюнула отак... пху" та й пішла до одної мадамочки", — сказали ви. "Ось і Матильдонька так, а подивіться — ви й вона, вона й ви", — сказали, ще й показали ви, о женщино!

А п о л і н а р а

— Я?

М а л а х і й

— І надили, і спокушали велехитро, що е у вас їсти й пити, хорошенько походити, мило духовите, гігієна, шоколад...

А п о л і н а р а

— Матильдонько, скажи, чи ж я таке казала, душенько?

М а т и л ь д а

— Навпаки і нічого подібного!

П а р у б о к

— Я при тому був. Нічого такого і подібного не говорила ця гражданка мадам... Навпаки, хоть я їхнього соціального походження й

не знаю, проте скажу, що поводження їхнєє було з Олею, не треба вам Восьмого березня.

М а л а х і й

— Проповідують і пишуть — нема нічого поза класами, а я кажу — ось вам, ось вам позакласова солідарність злих (до парубка). Та хто ж, як не ви перший, приступив з помаранчами до неї, як змій-спокуситель спокушав й під деревом біля церкви, щоб забула вона про Кирюшика і полюбила б вас, і хто, як не Оля, заплакавши гірко, розсипали ваші помаранчі та й побігла в церкву губити свідомість?

П а р у б о к

— Виходить, я її призвів до церкви? Ха-ха... Та я всю антирелігійну агітацію напам'ять знаю і навпаки весь час їй агітував, щоб вона кинула все і не боялася Бога...

А п о л і н а р а

— А я її з церкви вивела.

П е р ш и й к о м е н д а н т

(підійшов до Олі — серйозно, чутливо)

— Скажіть, будь ласка, товаришко, вас справді вмовляли, улещували, щоб ви кинули радянську роботу і пішли... ну... на іншу роботу, чи що?

О л я

(по паузі)

—Ні.

Д р у г и й к о м е н д а н т

(звів брови)

— Ні?.. Так, може, хто-небудь нав'язливий був, образив вас словом, нечемно поводивсь?.. Скажіть по щирості, не бійтесь, за це, я запевняю, неприємності вам аніхто не зробить.

О л я

— Я й не боюся. Кажу — ні! (Заметалившись гнівом голос). І коли вже хочете знати, то найбільш мені упікся (на Малахія) та. Цілий ранок простежив за мною. Ну як мара та (до Малахія, гнівно). Скажіть, чого ви стежили за мною? Навіщо?

М а л а х і й

— Не стежив, а стеріг од тих, хто іменно стежив і полював на вас.

О л я

(зло й насмішкувато)

— Ви часом не були в божевільні?

М а л а х і й

— Двадцять сім год.

Рух. Захвилювалися всі.

О л я

(два кроки до Малахія).

— Що?.. Де саме?

М а л а х і й

— У своїй сім'ї.

О л я

— А я подумала — справді...

М а л а х і й

— Справді, Олю, бо ж сучасна сім'я — божевільня. Перший ступінь божевільні. Божевільний куток. Скорочено — божкуток.

О л я

— А любов?

М а л а х і й

— Це — мара! Голубая мара, себто — мрія... Бо хіба ж не вона, нездійсненна, привела вас сьогодні до церкви?..

Оля поникла. М а л а х і й два кроки до неї.

І хіба ж не вони (на парубка й Аполінару показав), скориставшися з вашого стану, спокушали і надили вас вийти на розпуття жіноче, щоб грати на струнах універсального кохання?

О л я

(звела голову)

— Ні! (Рвучко повернулась і пішла).

П а р у б о к

(до Малахія)

— Га?

А п о л і н а р а

(кинулась була за Олею)

— Дитя моєї Олю! (Та Оля так глянула на неї, що А п о л і н а р а прикусила язика. Тоді обернулась та до Малахія). Будь ласка, ведіть її тепер ви! Будь ласка! Я маю собі заробіток… (До комендантів). Нарешті, я просю защити од таких і подібних натяків, та ще де — у Раднаркомі, Матильдо! (Демонстративно одійшла).

М а т ильда

— Я теж! (Одійшла).

П а р у б о к

— Це ж наклеп! Провокація! (Одійшов).

Д і д о к

— Ну да ж... (Подибав і собі).

Г а л і ф е

— І за що?.. (Одійшов).

З

А вже входив у комендатуру кум, небритий, суворий. За ним боязно ступала з дорожнім клуночком Л ю б у н я.

К у м

— Спокійно! Він тут! (Не хапаючись, мовчки дійшов до Малахія, став, подивився на його. поминув, повер нувся. знов підійшов).

П е р ш и й к о м е н д а н т

— Ви в якій справі, товаришу" прийшли? До кого?

К у м

(Суворо глянув на к о м е н д а н т а, одійшов од Малахія, постояв, пождав, чи не озоветься він, чи не усміхнеться він, тоді втретє підійшов)

— Хоч здрастуй, куме, коли мовчиш, і я мовчу! (До к о м е н д а н т і в і до всіх). Га?.. Трохи під машину не попали, і за це така стріча!

Л ю б у н я

(боязно наблизилась)

— Папонько! Мамонька... (Затремтіли губи, не могла далі вимовитись).

К у м

— Спокійно!.. Ну що ж, кумеї.. Кланялась тобі жона твоя, а моя кума...

Л ю б у н я

(перемоглася)

проклену, Любуньо, як без папоньки

— Казали вернешся...

К у м

— Спокійно! Кланялась, ридала, ще й переказала, що має три доньки: Віру, Надію, Любов (до всіх), мої хрещениці. (До Малахія). Віру та Надію вдома залишає, а Любов до тебе посилає.

М а л а х і й

— Тіні минущого, гетьте з очей! Гетьте а очей!

Л ю б у н я

— Папонько! (Хотіла щось сказати, та кум, води їй подавши, перебив).

К у м

— Випий, Любонької Випий, хрещенице, бо вода, хоч і холодна, проте тепліша за серце і кров твого батька... (До Аполінари). Можна подуМ а т и, що він їй рідний папаша?

А п о л і н а р а

(тихо)

— Я спочуваю... Скажіть, він за кого тут служить? У якому чині?

К у м

— Він?.. Ніде він не служить. Навпаки, — хоч і повнолітній, — безпризорний він правопорушник. Три тижні, як із дому втік.

А п о л і н а р а

— Ага-а!.. Так он він хто!.. (До свсііх). Він ніхто — ви розумієте?

Г а л і ф е

—Як?

А п о л і н а р а

— Він з дому втік, а дочка шукає...

П а р у б о к

— Ага-а... З полюбовницею?

А п о л і н а р а

— Тільки так! Забрав гроші, усе чисто, а донька оце ось і догнала, ви розумієте? Ніякого права він не має, щоб водити нас по раднаркомах, тим паче допитувати... Ніякого права, і жодної хвилинки я тут не

лишаюся. М а т ильдо! Альон додому!.. (До к о м е н д а н т а). Оревуар! (Пішла).

М а т и л ь д а

— Я теж!.. (Пішла).

П а р у б о к

— Я й подавно! (Пішов).

Д і д о к

— Хе-хе... Я теж (і собі подибав).

Г а л і ф е

— За що? (І пішов).

М а л а х і й

— Усе це, плюс попереднє, плюс — що втекли — ще дужче переконує мене, як потрібна негайна і тільки за моїми проектами реформа людини... (До к о м е н д а н т і в). Де мої проекти?.. Півтора року носив я їх в голові, півроку писав і переписав каліграфічне, — де вони?..

Д р у г и й к о м е н д а н т

— Я вам уже сказав...

М а л а х і й

— Негайно подайте їх на розгляд РНК1 Щоб сьогодні подали! Чуєте? Ні, зараз подайтеї Зараз! Чого ж ви стоїте? Хіба можна сіюгодні стояти, коли ж ви самі бачили й чули, — отакеє з людьми робиться, дарма, що навколо у радіо грають, пасуться трамваї, б а сує авто!

Д р у г и й

— Ось слухайте, дорогий мій! Ви витратили на писання двох прекрасних, скажу, надзвичайно серйозних проектів два роки?

М а л а х і й

—Так.

— І ви хочете, щоб такі проекти та було розглянуто й вивчено (а їх треба серйозно й всебічно вивчити) за якихось два тижні?

— Це ж ви до чого?

— Бачте, треба більшого часу, щоб, приміром, держплан вивчив ваші проекти. То я б радив вам посісти яку-небудь посаду (між іншим, є директива Овикові дати вам посаду), ждати на ухвалу проектів, а тим часом, може, написати іще пару нових...

М а л а х і й

(подумав, тихо собі усміхнувся)

— Гаразд! Я згоджуюсь.

К о м е н д а н т и

(зраділи)

—Так?

— От і чудесно! До речі, ось і доня ваша по вас приїхала...

К у м

— Не тільки хрещениця, і я, його кум!

Д р у г и й

— І кум. От разом всі й повернетесь на вашу округу...

К у м

— І я тебе, куме, як вернемось, ой і поздоровлю ж з днем твого ангола! (До к о м е н д а н т і в). Це йому сьогодні сорок сім годочків вийшло. (До Любуні). А як там, подумай, вдома з приводу цього, як там сусідам і людям, що день ангола є, а самого чоловіка нема!

М а л а х і й

— Згоджуюсь — з умовою: посаду мені тут, в столиці, в РНК. Хоть за швейцара, аби тут.

К о м е н д а н т

— От тобі й на! Та що ви, голубчику! В РНК всі посади обсаджено, і швейцарська тоже. Звільнити ж когось, щоб вас посадити — ви ж самі розумієте — ніяково, живі ж люди сидять...

М а л а х і й

— Я стоятиму... Дайте мені посаду стояти, коли всі сидять! Інакше Симеоном Стовпником стану отут і стоятиму, аж поки РНК не розгляне моїх проектів. Крім того, просю вас не курити!

Д р у г и й

— Вибачте!

М а л а х і й

— За цей плакатик боляче, — кричить, кричить, і ніхто його не слухає. А це ж РНК...

П е р ш и й

— Тільки ви не кричіть!

К у м

— Спокійно!

М а л а х і й

— Мільйони дивляться з молінням на цю свою найвищу установу, на гору цю — Преображення України, на нову Фавор, а ви ходите тут під плакатом і ламаєте першу найважнішу заповідь соціалізму — не кури!.. Ні, ще раз переконуюсь, що без моєї негайної реформи людини всі плакати — це тільки латки на старій одежі... Де мої проекти? Я зараз саморучно подам їх голові РНК. Він зрозуміє, бо він бачить і чує, як шкодять революції люди, люди і люди.

К у м

— Наприклад, ти в першу чергу, бо куме, куме, хто ж, як не ти прийшов до товаришів, которі спеціальні люди, в революції напрактикувалися, а ти їм заважаєш?

М а л а х і й

(жодної на це уваги)

— Негайно потрібна реформа, найнегайніше, кажу, бо бачите, що робиться з людиною, бачите? (Показав на бабу-прочанку, що закуняла на стільці і тихенько хропла). Бачите? Чуєте? Тільки що ввійшла у свій раднар-ком — і вже заснулаї Наочний приклад до негайності реформи — ось... Покличте сюди голову РНК1 Тільки, будь ласка, мерщій. Це буде цікаве й повчающе видовище: найкращий син народу, голова РНК, розбудить у себе в комендатурі найтемніший елемент з того ж народу, в присутності реформатора з того ж таки народу... О друзі! Голову мерщій! До речі, й фотографа покличте!.. (Замріяно). Увійде голова, торкнеться її... Між іншим, скажіть, щоб не забув він булаву взяти, бо до голови треба й булави... Увійде, торкнеться булавою й спита: хто ти, громадянко, що прийшла й заснула?

Б а б а

(прочулася)

— А г а п і я Савчиха я! Підбилася, голубе, — йду в Єрусалим.

— Куди? — перепита голова.

— А Єрусалим або на Ахон-гору.

— Темна ж ваша путь, громадянко, й непрогресивна! — скаже голова.

— А темна, голубе! Така вже темна, що йдеш і не знаєш, чи є туди путь, чи нема — і ніхто не зна. Казали на селі у нас люди, що буцімто совіцька вдасть у турків гроб Господній вторгувала і дорогу говільникам розгородила, та чи так же воно?..

— О люди, люди! — скаже голова і додасть вельми ввічливо: не до Єрусалиму тепер треба йти, а до нової мети.

— До якої ж, голубе?

— До якої? До вищезазначеної, великої, № 666006003, голубої мети... Тоді вернеться громадянка назад, на своє село, і, йдучи, проповідуватиме слово нове й благокрасне.

А г а п і я

— Ні, я в Єрусалим обрікалася. Хату спродала і все чисто спродала, щоб тільки доставитись туди або на Ахон-гору, намальовану бачила — сяйво і Божую Матір на хмароньках — та щоб ото вернулась я?

М а л а х і й

(напівмрійно)

— Ой, вернися, громадянко, — скаже голова.

А г а п і я

— Ой, не вернуся.

М а л а х і й

— Ой, вернися, — додам вже я.

А г а п і я

— Ой, ні!

М а л а х і й

(гнівливо)

— Вернися!

А г а п і я

(теж з серцем)

—Ні!

М а л а х і й

(з сприскoм)

— Раба ти!

А г а п і я

(зраділа)

— У лаврі манахи колись так взивали; раба Божа А г а п і я

М а л а х і й

(одійшовши)

— Ой, раби ж!". Як поночі в сливи, так вона в той соціалізм дивиться. Жаль, що не маю булави...

К у м

— Запитання!..

М а л а х і й обернувся.

Тепер вже не до тебе, куме! (До к о м е н д а н т і в). Запитання! Руба!

Д р у г и й

— Будь ласка! Руба!

К у м

— Та невже ж раднаркоми не мають сили погнати кума додому, хоча б етапним шляхом?

Д р у г и й

(здвигнув плечима)

— Нема за що.

К у м

— Як, нема за що?.. Адже ж чоловік утік із дому, у жінки (у куми) удар за ударом в самісіньке серце, д о ч к и в непритомії. (До Любуні). Я вже думаю, хрещенице, чи не подохли там кури, бо хто ж за ними тепер нагляне, припустім — сьогодні, коли така спека і взагалі незручно в

природі. (Втерся хусткою, до к о м е н д а н т і в). До того ж усі с у с і д и, увесь народ у містечку зворушився, ходить отак і сам себе питається: "Яка ж це вдасть, що під нею батьки тікають з дому?"

Д р у г и й

— Подайте на його в суд.

К у м

— На такі ваші бюрократичні слова дозвольте сказати, що я невдоволений з Радянської влади!

Д р у г и й

— Що ж поробиш...

К у м

— Спокійно!.. Незадоволений і маю на це юридичне право." А втім, я не про це прийшов сказати раднар-комам.

Д р у г и й

— А про що?

К у м

— Ось писане прохання. Просю, прочитайте зараз і вголос при йому, при мені й при хрещениці.

Д р у г и й к о м е н д а н т

почав читати тихо. То перший підійшов і дочитав уголос:

— "...на підставі програми Комуністичної партії про дарове державне лікування, з одного боку, і на підставі немовби слабого на голову отця нашого й кума, з другого, я й хрещена донька моя колективно клопочемось у раднаркомів, аби одіслати отця й кума нашого до божевільного дому на пробу, і якщо хоч трошки розуму в йому вбавилось, то..."

К у м

— Про що далі пишеться, то довоєнний аблакат сказав, що раднаркоми не мають права одкинути не тільки моєї, а й хрещениці просьби.

Л ю б у н я

—Тільки це не насправжки.

К у м

(перебив)

Спокійно!

П е р ш и й

(дочитав)

— Гаразд! Подумаєм...

К у м

— Подумайтеї.. Тільки просю вас недовго думайте.

М а л а х і й (до кума)

— Меве до божевільного дому? Мене? Та як ви смієте! Мене народ послав.

К у м

— Брешеш, кумеї Всі с у с і д и, увесь народ мене сюди послав, щоб звернути тебе додому...

М а л а х і й

— Більш як сто сіл, хуторів, містечок я пішки пройшов, йдучи до Харкова, столиці УеСеРеР, на ногах моїх ще й нині порох степових шляхів, із ста криниць та колодязів, спочивавши, пив я воду і з народом гомонів... Я делегат!

К у м

— Брешеші Ти з дому втік!

М а л а х і й

— Я всеукраїнський делегат, куме!

К у м

— Навпаки, хоч скоро вся Україна делегатами стане, ти ж і я — ніколи в світії Отож ходім краще додому, кажу.

М а л а х і й (до к о м е н д а н т і в)

— Вимагаю: вигоньте його — це разі і негайно покличте сюди голову РНК і всіх наркомів — два. Я сам беруся, зараз отут на Агапії покажу вам, як треба робити негайну реформу людини. Ну?.. Чого ж ви стали?

К у м

— І я вимагаю! Не тільки я, хрещениця ось, кума там, а за сусід, за народ я вже говорив, як він ходить і вимага... Негайно пошліть його туди!

М а л а х і й

(ображено, велично)

— Мене? Реформатора? (Підійшов до телефону). Станція? Перекажіть там голові РНК і всім наркомам, хай попричеплюють значки до петельок і йдуть в комендатуру на раду — негайно. Чуєте?.. Порядок денний: доповідь реформатора Малахія про негайну реформу людини з наочним показом на Агапії — така даль голубая сьогодні, а вона стоїть та соняшник лускає... Не перебивайте! Хто там перебиває?

П е р ш и й

— Товаришу реформаторе! Прошу до порядку!

Тільки одвів Малахія, кум за телефон.

К у м

— Товариші раднаркоми! На слухайте його! Не слухайте, кажу, бо хіба ж не бачите, що він несповна розуму став. Младенці в голові... Та не перебивайте ж!..

П е р ш и й

(одібрав телефона, подзвонив)

—Алло... Трапилась маленька трагікомедія... Це ті самі, що з Учорашнього прийшли... та ні, з містечка Вчорашнього... Ні, не п'яні... Трошки згодом все це виясниться...

Увійшов к у р' є р

П е р ш и й

(до Малахія)

— Зараз дзвонили сюди з РНК, просили, щоб ви прийшли до заступника голови.

М а л а х і й

(зрадів)

— А що, куме!.. (Велично). Подзвоніть і перекажіть йому — іду. Ні, краще пустіть мене до телефону, я сам подзвоню. Однині між мною й урядом жодного посередника. Годі!

П е р ш и й

— Він одійшов уже од телефону. Між іншим, просили, щоб ви прийшли негайно. Вас ждуть на дачі РНК.

М а л а х і й

— Який восторг! Іду!.. Між іншим, збирайтесь і ви, Аташе. Я появлю вас заступникові голови РНК як наочний довід до моїх проектів...

А г а п і я

— Може, він скаже, чи є тепер дорога до Єрусалиму?

П е р ш и й

— Просили конфіденціяльно. Розумієте?

М а л а х і й

— Ага! То тоді ви. Аташе, зостаньтеся поки що тут... Я скоро вернуся... А куди ж іти? Куди?

Перший (написавши пакета, дав його кур'єрові)

— Ось вас оцей товариш проводить... (До кур'єра). Будь ласка, одведіть товариша реформатора на Сабурову Дачу.

М а л а х і й

— Дякую! (Пішов за кур'єром, показавши кумові дулю).

К у м

— Куди ж ви його?

П е р ш и й

— Як ви просили — психіатрам на освідчення.

А г а п і я

(наблизилась до телефону, боязливо взяла трубку та нишком)

— Товариші! Просю ж я вас, як би мені до Єрусалиму доставитись.

ТРЕТЯ ДІЯ

Закрякали, закружляли над Малахієму саду в Сабуровці грайворони дзюбаті. Загомоніли, закричали кругом його хворі:

— Гей, чорнії Помовчіть!.. Тож не встиг ще Бог світ сотворити, як вони небо вкрили і поклювали першу золоту зорю, із сонця решето зробили... Темно мені й холодно!.. (Сумно кричав на грайворонів один і звертався до Малахія). Реформуй сонце!

М а л а х і й

(рухом голови й рук своїх показав)

— Реформую!

Д р у г и й

(весь час напружено до всього прислухаючись, таємниче шепотів)

— Тихо, благаю вас.

2

Підійшла санітарка О л я, а за нею застарений

парубок — с а н і т а р.

с а н і т а р.

— Олю Манойловно!

О л я

— Я вже сказала...

— Олю!

— Одчепіться!

— Він же вас увів у неславу, а я зовсім другу любов маю на мислях... Прийдіть, а то я до вас прийду.

О л я

(одійшла)

— Я місцькомові скажу...

П е р ш и й х в о р и й

(до Малахія)

— Це професор напустив навмисне їх у сад, щоб вони клювали мені голову... Ось глянь, як уже поклювали... (Став навколішки). Вижени їх!

М а л а х і й

(одним рухом)

— Вижену!

3

Підійшов Т р е т і й. Він увесь час змітав щось біля себе.

Т р е т і й

— Позамітайте крихти! Дивіться — накришили...

4

Прибіг Ч е т в е р т и й з жовтою квіткою.

Ч е т в е р т и й

— Бачили Олю! Вона сьогодні чарівна. Вона — прекрасна. У неї така ніжна й запашна полова залоза (понюхав квітку). Такої я ще не бачив, хоч і мав любов...

П е р ш и й

— Вони й залозу поклюють!

Т р е т і й

— Хай клюють, аби не топтали...

Д р у г и й

(трепетно)

— Тихо!.. Почують.

Ч е т в е р т и й

— Мав любов з дівчатами, жінками, бабами... Пригадую, де це було. Вперше у кухні, потім в коморці, на кладовищі, в церковній ограді — росяна трава і дзвони, ще й досі дзвони, білий фартушок, гострий молодик з правого боку...

Т р е т і й

— Це на крихтах, на хлібові!..

Ч е т в е р т и й

— Заждіть! Разом сто сім жінок за п'ятнадцять років, чотирнадцять тисяч, п'ятсот тридцять... тридцять...

П е р ш и й

— Поможіть їх розігнати! У-у-у-...

Закричавши тужно, став бігати й підстрибувати. За ним побігли другі, кожен із своїм рухом, вигуком або піснею.

5

Підійшов санітар. Ч е т в е р т и й до нього:

— Ви бачили Олю?

С а н і т а р

— Он туди йди! Вона там... (Показав у другий од Олі бік).

Ч е т в е р т и й

— У неї прекрасна й запашна, як троянда, полова залоза — я бачив...

С а н і т а р

— Де ти... бачив?

— Я сидів отам в кущах... А вона підійшла...

— Ну?

— Рвала квіти...

— Ну?

— Нахилилась...

— Ну-ну?

— Я й побачив... На нозі, біля коліна. А вночі вона прийшла до мене і, якби не кішка...

— Яка кішка?

— Та, що й цієї ночі знов привела мені троє котят... Скажіть, яке має право та кішка нявкати всім, що ко тята од мене...

— Ну, вже поблудив... Отуди йди, до всіх...

Ч е т в е р т и й

(одійшовши)

— Що прокинусь уночі, а вона вже з кетягами і нявкає, нявкає всім: няв-няв-няв...

6

Підійшла О л я, щоб заспокоїти четвертого. С а н і т а р заступив їй дорогу:

— Інтелігентик оцей каже, що ви приходили до його вночі.

О л я

— Щодня йому гіршає.

— А може, цьому й правда?

— Що?.. Боже мій! Трохиме Йвановичу!

— Я не винний, бо ще й не такий на вас поговір може вийти.

— Поговір?

— Знаю я про все, Олю, — як і де гулялося вам, і як морозивом Кирюшика годувала, та як постіль квіточками посипала, сорочечку білую скидала...

О л я

(хитнулась)

— Неправда!

— Неправда? Та я про любов про вашу все чисто знаю і навіть можу сказати, якого числа уночі ви прив'язали Кирюху до себе косою і такечки спали...

— Як же це... ви дозналися! Боже мій! Хто вам про це сказав?

— Хто, питаєте?

— Скажіть!..

— А гарнесенька ви зараз. Цей сором вам дуже личить, їй-богу. Очата, як дві небесні планети, і так далі...

О л я

(самими губами)

—Хто?

— Про морозиво пташка розповіла, бо на дереві сиділа і все чисто бачила, про постіль та квіти нетля-метелик, ну а про косу — муха-ха-ха. Ну, ну... Я шуткую, бо що таке му-ха? Дурна комаха-ха-ха...

— Що ж тепер мені робити?..

— Не що інше, як плюнути на Кирюшика, бо все одно з другою вже крутить любов.

— На любов свою хіба можна плюнути? — Як не плюнете — піде поговір...

— Трохиме Йвановичу! Невже ж ви хочете мене перед усім світом на поглум виставити, щоб згоріло в мені серце. Що я вам зробила?

— Нічого. Проте я хочу, щоб ви зробили мені любов, бо я вже знемігся без неї... Чуєте?.. Пора вже подумати й про мене.

О л я

(заломила руки)

— Скажіть, як ви дозналися?

— Про що?

— Ну... про морозиво, постіль, квіти?.,

— Я ж уже сказав: пташка, метелик, муха...

— Трохиме Йвановичу! Скажіть!

— А попросіть!

— Трохиме Йвановичу...

— Попроси!

— Ну, милий! Скажіть!

С а н і т а р її за руки притяг до себе.

О л я

— Пустіть!

— Ну-ну... Не норовися!

— Не давіть мені руки!

7

Тяжко зігнувшись та міцно стиснувши руки, наблизивсь п' я т и й х в о р и й:

— Поможіть!

С а н і т а р

(до Олі)

— Оцьому ввижається, немов носить він на плечах величезного удава, що хвіст його волочиться десь по той бік світу... А любов моя без взаємності ще гірш за того удава, бо давить не руки, а серце... Отак! Отак!

О л я

(скрикнула)

Не мучте!

П ' я т и й

— Не можуї Знемігсяі Зараз впустю. Зараз буде катастрофа. Поможіть!

С а н і т а р

— Він сказав... Кирюха.

О л я

— Він!..

П ' я т и й

(до Малахія)

— Не можу задавити... Це ж удав — всесвітнє зло. І тільки я впустю його — він задавить увесь світ... Поможіть!

М а л а х і й

(рухом руки)

— Поможу!

О л я

— Невже він?

С а н і т а р

— Ще не вірите?.. У вас тут (показав на спину) родинка. Так? (Показав на груди}. А ліва трошки більша за праву... Так? А ви любите, щоб усе (зашепотів про щось в ухо).

О л я

— А він не казав вам, що тепер у мене тут... од його дитина?

С а н і т а р

— Дурниця! Подвійний аборт: Кирюху із серця, дитину із черева — от і вся проблема.

О л я

— А про свою хворобу не казав?

С а н і т а р

— Про яку хворобу?.. Та ви шуткуєте, Олю Манойловно!

О л я

— Хочете пересвідчитись?

С а н і т а р

— Ну-ну... Це він на зло мені, за ті гроші... От же паскудник, гаї А ви чого зразу про це не сказали... Хіба так можна гратися!.. (Пішов).

Оля упала і тяжко заплакала.

П ' я т и й

— Зараз буде катастрофа! Пускаю! Поможіть!

М а л а х і й

(непомітно стеживши за санітаром та Олею, заходив, захвилювавсь, як ще ніколи)

— Негайно... Негайно потрібна реформа людини!.. Зараз, кажу, або вже ніколи! Разом з цим пересвідчуюсь, що ніхто, опріч мене, такої

реформи не зробить... Так. От тільки не знаю, з чого почати... Вихор думок, голубих, зелених, жовтих, червоних. Як їх багатої Ціла метелиця! А найбільш голубих, і вони, по-моєму, найкращі та иайпридатніші будуть на мою реформу. Треба ловити їх... Ось одна! Ось друга! Ось третя. Немов метелики, а дивіться, що з них виходить!

У хворій його уяві з'явилися, розквітнули дивовижні проекти, реформи, цілі картини. Спочатку з голубих коливань і метеликів збіглися, закрутилися якісь голубі кола з жовтогарячими центрами, забринів спів "Милость мира" Дехтярьова, перемішаний з Інтернаціоналом, брязкотом кадила та з трелями жайворонків, по тому вималювалось таке: десь у голубій РНК голубі наркоми сидять і слухають його доповідь про негайну реформу людини. Плещуть в долоні, схва-і люють і вітають його, він далі показує наркомам наочно, як треба реформувати людей. По черзі до нього підходять: дідок у дармовисі, колишній воєнний в галіфе, дама, Агапія, санітар, божевільні. Він накриває кожного голубим покривалом, повчає, переконує, потім робить магічний рух рукою, і тоді з-під голубого покривала виходить оновлена людина, страшенно ввічлива, надзвичайно добра, ангелоподібна. Далі ці люди, багато людей і він на чолі їх, з червоними маками та з жовтими нагідками йдуть у голубу даль. По дорозі бачать — стоїть гора Фавор, Оля несе яблука святити, люди співають їй "осанна", тільки якось по-новому. По тому в голубому мареві маячить якийсь новий Єрусалим, далі голубі долини, голубі гори, знов долини, голубі дощі, зливи і нарешті голубе ніщо.

8

Очувся М а л а х і й. Олі вже не було. Навколо ходили й кружляли хворі.

М а л а х і й

— Ага. На підставі вищепобаченого (взяв пучку землі, поплював, розтер і помазав собі лоба) помазаюся народним наркомом (гучно). Сповнилось! Слухайте всі, всі, всі!.. В ім'я голубої революції я помазавсь народним наркомом...

Д р у г и й

— Тихо! Я бачив, у траві верблюжі вуха ростуть.

М а л а х і й

— Хай ростуть!

— Вони ж слухають.

— Прекрасно!

— І переказують!

— Кому?

— Всім...

М а л а х і й

(звів голову)

— Прекрасно! Гей, верблюжі вуха! Перекажіть всім, всім мій п е р ш и й декрет.

Х в о р і

(поміж себе)

— Всім, всім, всім.

М а л а х і й

— З ласки великої матері нашої революції я помазався народним наркомом. Анкета моя: ціпок і торбина сухарів; родинного стану я зрікся, пішки пройшов увесь стаж попередній, воду я пив із ста семи криниць; нарком без портфеля; зовнішні ознаки та клейноди мої: червона лента через ліве плече, ціпочок і сурма, для українців бриль і на великі свята корона з соняшника в руці. Народний нарком М а л а х і й. Ні, не так... Народний Малахів, в дужках — нарком. Скорочено — Нармах... Ні, Нармахнар.

Х в о р і

— Народний нарком. Нармахнар появився.

Х т о с ь

(став навколіна)

— Виведи нас звідси!

Х т о с ь

(захвилювався)

— Він самозванець, не вірте!

Т р е т і й

— Коли ти велике начальство, — прикажи, щоб хліба святого не кришили. Хай крихти позбирають. Отож од таких і голод. Думка була

весілля справляти, коли гульк — і молода, і М а т и весільна на баштані посохли... А замість кавунів дитячі голови посходили. Що крику, що плачу, кажуть...

М а л а х і й

— Прикажу! Виведу! Всі-бо ваші просьби, заяви у серце кладу. До речі — мій другий декрет... Всім, всім, всім... Негайно скасувати всі портфелі й теки. Коли ж урядовці спитають, куди їм складати заяви та скарги, відповідь дайте: однині всі скарги народні, заяви і просьби носіте: 1) в голові; 2) в передсердечних сумках — ніже ні в портфелях, ні в теках. Народний М а л а х і й, нарком. Скорочено — Нармахнар. Харків. Вілла Сабурова.

Х в о р і

— Виведи нас, Нармахнаре!

М а л а х і й

— Виведу й поведуі Поведу туди, де зоріє небо й голубіє земля, де за обрієм співають на золотих сідалках голубі будимирі соціалістичні півні...

Х в о р і

— Нас не пустять!

— Не вірте йому!

— Сторожа не пустить.

— Небесні два сторожі й квочка не пустять.

М а л а х і й

— Я вам скажу таке слово, що пустять, — пароль такий, що й мур розваля... Підходьте по пароль!

Хворі

— По пароль!

— По пароль!

— По пароль!

М а л а х і й

(кожному тихо)

— Голубі мрії...

Х в о р і

(повторивши той пароль, кинулись до муру)

— Так виводь нас! Веди!

М а л а х і й

— Лізьте!

Хтось з хворих

— А як піймають?

М а л а х і й

— Не впіймають!.. На сторожі коло вас сам нарком народний. Лізьте, кажу!

Подерлися, перелізли хворі через мур. М а л а х і й переждав останнього, тоді поплював на руки:

— В ім'я соціальної матері нашої революції (поліз і собі).

9

О л я

(прибігла)

— Стійте! Куди ви?

М а л а х і й

(з муру)

— Не закудикуйте! Хіба ще й досі не зрозуміли? Обійти треба кожну хату, межу і завод, щоб кожному преподати голубії мрії...

— І вам не сором перелазити через мур! Злізьте!

— Народний нарком має право перелазити через всі тини на Україні, через всі мури й паркани. Це моя прерогатива.

— Прощу й благаю вас — злізьте.

М а л а х і й

— Гм... Вона просить (зліз з муру). Коли хто-небудь з бідних і покривджених попросить, щоб народний нарком повісився, він мусить і це негайно зробити... Бачте, Олю, народний нарком уважив вашу просьбу, тепер уважте ви мою. Пустіть мене туди.

— Куди?

— Туди, до всіх, а перш — до гегемонів.

— Побудьте ще трошки у нас, відпочиньте, а тоді й підете собі...

— Олю! Невже ви маєте мене за божевільного.

— Ну, от ще... Та ніхто, ніхто не має вас за божевільного.

М а л а х і й

(проникливо)

— Олю! У вас очі такі чисті й прозорі, що навіть тінь легенької неправди я бачу на дні їх і читаю — авжеж, божевільний.

— Та ні! То вам так здається.

— Щоб знали ви, Олю, — я не божевільний. Вийшла, як це трапляється, малюсінька помилка. Угадайте, яка?

— Не знаю... Скажіть!

— Малюлюнічка. Провожатий помилився — де б вести мене на віллу РНК, а він на Сабурову віллу одвів.

От і все. А Оля повинна помилку цю залагодити, пустивши мене...

— Ні-нії Я не можуї Попросіть професора. Він розумний і добрий, він вас огляне... І взагалі вас скоро випустять. Я чула, вас тільки на освідчення прислали... Та хіба вам погано тут? Дивіться — зелено як, квіти, повітря яке!..

— Не голубе! Ах, Олю! Од вас тепер залежить, щоб оновилася людина і земля у просторах блакитних, як лебідь біла на тихих ставах, музично і вільно попливла...

Десь за садом загув лунко заводський гудок.

М а л а х і й так і скинувсь:

— Чуєте?.. Туди, туди, — до гегемонів!.. І божевільним справді буду, коли спізнюсь і не поведу їх за собою...

О л я

— Ой Боже! Гудок у заводі — дванадцять годин. Зараз на сніданок... А де ж другі... Де вони?

М а л а х і й

— Вони вже пішли.

О л я

— Справді? Пішли снідати?

М а л а х і й

— Так. На голубе снідання пішли.

О л я

— Так ходімо ж і ми. Мерщій! (Пішла).

М а л а х і й пішов був за нею.

Скоро вернувся — сам. Взявся лізти знов на мур. Завагався:

— Ні... Вона мене просила.

10

О л я

(повернулась)

— Наркоме!

М а л а х і й

— Не бійтесь! Я ж відступивсь і здавсь на вашу просьбу. Проте я маю вас переконати, Олю. Я мушу першій вам преподати голубії мрії, тим паче, що в очах у вас вони ще не зів'яли, бринять, а як коли, так їх там ціла повінь. Я з вас почну...

— А я покличу санітара.

— Олю, я навколіна стану, ось... До ніг вклонюсь, молитиму, пустіть...

— У вас температура, наркоме. Вам треба лягти.

— Навпаки, мені треба встати. Олю, хвилинку... Ви тільки зважте, що дадуть мої проекти вам особисто. Бо хто-хто, а ви колишете завжди

голубії мрії. Не пустите ж мене — доведеться, чорний очіпок надівши, однести їх на гробки.

— Гукають.

— А пустите — він вернеться.

— Хто?

— Кирюшик.

— Не вернеться.

— Згідно з проектами моїми — вернеться. Невкоснительно. Уночі зимою...

— Гм... А чом не весною?

— Зимою. Ви, Олю, засвітивши каганець самотності, прястимете нитку жіночого смутку. А колиска рип-рип, а в колисці дитя хлип-хлип, — Мати Оля горювальниця пісню співатиме, оту саму, як й'... (заспівав): "Ой спи, дитя, без сповиття. Поки Мати з поля прийде та принесе три квітоньки: одна буде дрімливая, друга буде сонливая, а третя — щасливая..." (Нахилився до Олі) у Олі сльози?..

О л я

(крізь сльози)

— Ну, а далі що?

М а л а х і й

— Зимою вночі. Метелиця буде по всіх степах, по всіх світах: гу-гу-у. Коні в степу тупу, тупу, — то з походу революційного їхатиме він...

— Хто?

— Згідно з проектами — Кирюшик.

— Так?

— Невкоснительно. У віконця стане, тихенько постукотить: "Одчини, дружино Олю, товаришу вірний..." (До Олі). Оля?

О л я

(тихо)

— Одчине...

М а л а х і й

— Засніжений, заметений у порога стане; — "Драстуй", — скаже. Тоді Оля у відповідь (заспівав з відомої солдатської пісні, одмінивши трохи слова). "Драстуй, драстуй, милий мій, пожалуй у хату..." Тоді скаже милий; "Олю, оновлений після реформи людини, спокутавши гріхи свої перед тобою в походах і боях за голубосяйні мрії, я вернувсь до тебе, прости мене..." Оля скаже...

О л я

(замріяно)

— Прощаю! Прощаю!

М а л а х і й

— Тоді милий посадовить свою Олю коло колиски... Отак (посадив Олю на пні). То на неї любо гляне, то на милеє дитя, то к серцю пригорне, то в очі загляне, то ноги цілує святі у чашечки похололі... Оля плаче?

О л я

— Ні... це я так, дурненька (замріяно). Ох, як же я нагорювалася, тебе ждучи, милий!

М а л а х і й

— Це все відбудеться згідно з моїми проектами... Я маю поспішати, Олю. Я йду.

О л я

(замріяно)

— Ідітьі Ідіть!

М а л а х і й

(виліз на мур, сів)

— Ходімо разом, Олю. Я появлю вас РНК яко найкращий наочний приклад моєї негайної реформи...

Близько почувся санітарів голос: "Олю Манойловно!"

О л я

— Кличуть!.. Тікайте!

М а л ах і й

— Не тікаю, а йду! Жду вас, Олю, на свято оновлення нашого українського роду, що відбудеться двадцятого серпня за новим стилем, по старому ж на Спаса. Подробиці: бой конфетті, серпантин і тощо у моїх декретах... (Скочив — і за мур, потупотів десь).

11

С а н і т а р

(прибіг)

— Олю Манойловно, там прийшли по Стаканчика його родичі (подивився кругом). Та де ж він?

О л я

(заступила те місце, де переліз М а л а х і й)

— Не знаю.

С а н і т а р

(підозріло)

— Як так не знаєте? Та я черговому лікарю рапорта напишу, як і хто гУ л яє з хворими в кущах, а тоді — не знаю... (Оля мовчала). Ви набрехали на Кирюху: ніякої хвороби, каже він... (Оля мовчала). Де Стаканчик?.. А хворі всі де?.. Може, повтікали?

О л я

(очутилась)

— Хворі? Вони он...

— Де?

— Пішли снідати, і Стаканчик.

— Нічого подібного, там їх нема.

— Та он вони, хіба не бачите, за ріг зайшли...

С а н і т а р побіг. Десь близько почулися тривожні голоси:

"Хтось випустив хворих! Хворі втекли!" Оля перелізла через мур.

12

Біля канцелярії стояли, ждали кум і Л ю б у н я. Хвилювалися.

Л ю б у н я

— Аж не віриться, що зараз папонька вийдуть, що зараз повезем його додому... Боже! Що вже находилися, що напросилися, а що наговорилися... Невже, хрещений?

К у м

— Спокійно! Хоч і сам я ой хвилююсь... Ось приклади, хрещенице, руку ік серцю...

— Ой!

— Та ні... До мого серця.

Л ю б у н я приклала руку до кумового серця.

— Як?

— Ой же б'ється!

— Не серце, а ступа. Чуєш? Гуп-гуп, гуп-гуп. Сильно хвилююся я (по паузі). Ще б пак не хвилюватися, коли вже зараз бачу: верба ось, Загнибогина гребля, шу-шу — очерет... Кум сидить — і я сидю, кум вудить — і я вудю. У природі й біля неї тихо, ясно. Коли — дз-з-з, цім-м... Куме, комарі А кум: га-га? Ляп себе по лобі...

Л ю б у н я

— У папоньки завжди після рибальства увесь лоб у ґулях.

13

Вийшов санітар:

— Це ви прийшли по хворого Стаканчика?

К у м

— Не тільки ми, а й дочка його ось...

С а н і т а р

— Його у нас вже нема.

— Як так, нема?

— Він утік.

Кум остовпів. Любуню спазми взяли:

— Ой...ой...ой...

К у м

— Не кричи, бо я вже нічого не чую (до санітара). Скажіть, ви мене вдарили?

С а н і т а р

— Я?.. нічого подібного.

К у м

— А чого ж мені в голові загуло?

Л ю б у н я

(знов узяло її на спазми)

— Утік...

К у м

— Не кажи!

— Утік...

— Не кажи цього слова!

Л ю б у н я

(заплакала)

— Уті-і-к...

К у м

(до санітара)

— Запитання!

— Будь ласка. — Коли утік?

— П'ятнадцять хвилин тому... Та ви не турбуйтесь: зараз подзвонили до міліції, зараз його вловлять...

— Спасибі, — тепер уже не вловлять.

— Ви так думаєте?

— Не вловлять. Як судився за півня з сусідою, то три роки, аж поки не висудив...

— До чого ж тут півень?

— А до того, молодий чоловіче, що характер у кума така. Раз уже почав тікати — до смерті тікатиме. Розумієте?

— Нічого не розумію.

— Як не розумієте! Він у вас тікає, а ви не розумієте! А як я подам у суд і навіть на раднаркомів, що не встерегли кума, що він утік і може чорзна-що наробити... Бюрократи ви всі після цього!.. А втім, ви тепер нам не потрібний, молодий чоловіче... І взагалі лучче б ви ударили мене з дванадцятидюймової гармти в самісіньке моє серце, ніж прийшли з таким повідомленням... Ідіть, бо не можу на вас дивитися!

С а н і т а р

— А я кажу — міліція вловить. Навідайтесь завтра (пішов).

К у м

— Сяду тепер та посумую... Засмутюся, зажурюся за кумом. Ех, куме, куме! Любив тебе, шанував, як брата рідненького, у серці носив і доносивсь — до му-золів... (По паузі). А посумувавши, скажу: шабаш! Додому, Любонько, і навіть негайно!

Л ю б у н я

— Без папоньки?

— Не тільки без папоньки, — без кума.

— Хрещений!..

— Додому!

— Хрещений!..

— Шабаш!

— Хрещений! Як же ми без папоньки на очі появимось?

— Прийдем уночі.

— Мамонька ж прокленуть мене... А вам до церкви як, на базар? Скрізь питатимуть, чом без кума вернувся?

— Не піду я до церкви... А втім, чого я хвилююсь, коли я постановив: прийти, захворіти і вмерти...

— Не можна без папоньки.

— Можна — не можна, годі, кажу!

— З ким же тепер рибу ловитимете?

— Сам!

— А не можна, не можна без папоньки... Хто в дамок сяде з вами, хто про політику?

— Сам!

— А з ким "сади мої зелененькі" заспіваєте?.. А як же на Різдво, на Великдень?..

— Сам! Сам заспіваю, сам занедужаю, сам і помру! Сам!

— Хрещений! Згадайте, як на ваші йменини ви папоньку додому вели та й заблудились на своїй же вулиці, й якби не Полкан наш, то б і не знайшли воріт...

— Не згадуй, бо хіба я кажу, що кум поганий чоловік? Кажу я так? Кажу?

— Ні.

— Музолі у серці од любові й досади. Хто ми, кум і я? Хто? Хлопчики-пійонерчики, що наввипередки побігли, чи до гробу вже підходимо?.. (По паузі). Він буде по наркомосах усяких бігати, до Вецека скакатиме, а я буду останніх поросят продавати, щоб його завертати додому?.. Годі! Додому!

— Я не поїду, хрещений.

— Що?

— Я сам шукатиму. Знайду, приведу — щастя, не знайду...

— Загинеш!

— Не знайду — загину... Сама собі смерть заподію.

— А як твоя мамонька, а моя кума, хрещенице, та вже хвора лежить і навіть помирає... од тифу?

— Мамонька, як благословляли мене в дорогу, да руки мені цілували, сльозами поливали, просили, молили, кляли, щоб я без папоньки не верталась.

— А як твої сестри Віруня й Надюня і собі лежать, на малярію заслабли, ніхто води не подасть і нікому компреса на нещасний лоб накласти?

— Не можу! Тоді ще, як у церкву заскочила та молилась, тоді ще відчула, що доля нас розлучить.

— А як там без тебе всі квіти на вікнах посохли і в палісаднику посохли?

— Сон мені щоночі, хрещений: одна я немов, один на степу плету вінок з васильків та нагідок, а вони сухі немов, сухі — як ото мертвому в голови кладуть... Доля віщує, її не обійдеш, хрещений.

— І курчата без води заливаються, а квочка не зна, що далі робити, де води шукати.

—Хрещений!..

— І після цього не йдеш?

— Ні!

— Ага! Так ти хочеш показати, що в тебе папонькина характер... Дак знай же, знай, що й я ве абищо і маю характер, твердішую втричі за кумову й твою. Прощавай! (Одійшов. Посварився). Одумайся! Загинеш! (Л ю б у н я мовчала. К у м насунув капелюха). Загинеш, кажу!

ЧЕТВЕРТА ДІЯ

Здивувались робітники на заводі "Серп і молот", як побачили, що через мур до них перелазив якийсь чоловічок у брилі.

П е р ш и й

— Ти дивись — перелазить хтось... Гей гражданине!

Д р у г и й

— Цс-с-с... Це, мабуть, шпигун або злодій до нас хоче вдертися...

П е р ш и й

— Так заарештувати треба!..

Т р е т і й

(поважно, спокійно)

— Путнє тепер до нас через мур не полізе — це факт, проте не гарячіться, хлопці... П е р ш и й мовчок та пара очок краще за язичок — отак і вивідаємо, хто воно й яке на масть.

Припали до роботи, не звертаючи на гостя особливої уваги: лізе, мовляв, нехай лізе.

М а л а х і й

(з муру)

— Вітаю гегемонів! (Робітники мовчки й скупо поздоровкались. М а л а х і й це помітив, ущипливо). Вітаю і разом питаю: невже і гегемонів загороджено мурами, та ще якими? (Показав на заводські мури). Тоді, будь ласка, скажіть, що різнить вас з тими, що сидять по бупрах та по божевільнях? Там мури і тут мури...

Т р е т і й

— Там вони обмежують, тут вони захищають права, бо кругом ворогів ще багато.

М а л а х і й

— Розгородитись пора, гегемони, зруйнувати мури оці треба негайно, бо вона заступають дорогу до вас...

Т р е т і й

— Кому?

М а л а х і й

— Друзям вашим, о гегемони, — скажу я.

Т р е т і й

(до своїх)

— Для друзів, здається, у нас є ворота і двері...

М а л а х і й

— Мене не пустили в ворота.

Т р е т і й

— Не розпізнали, чи як?

М а л а х і й

— Не розпізнали й не визнали, дарма що я показав ознаки й клейноди свої, що про них оповістив у першім декреті і що по них мене мусить впізнати всяк сущий на Україні (показав на ціпочок, на бриль, подивився на робітників)^ Невже і ви не розпізнали? (Пов'язавсь через ліве плече червоною стрічкою). І тепер не впізнаєте? От що виходить,

коли не читають декретів. Слухайте ще раз: з ласки великої матері нашої революції, нас помазано народним наркомом Малахієм...

Д р у г и й

— Ну й що з того?

П е р ш и й

(до третього)

— Він п'яний.

Т р е т і й

— Ні, ні.

П е р ш и й

— Та як же ні? Дивись... Хай би до зеленого змія, а то ж до наркома допився...

Т р е т і й

— Уважніше слухай!

М а л а х і й

(тим часом зліз з муру. Підійшов до робітників)

— Що це ви робите?

Т р е т і й

— Хіба не бачите?.. Форми.

М а л а х і й

— А я прийшов до вас робити реформи.

Т р е т і й

— Які?

М а л а х і й

— Голубі. Більш точно — негайну реформу людини, бо сьогодні, знаєте, до чого вже дійшло? Зґвалтовано двох старих бабів — газетярі кричать, кричать...

П е р ш и й

— То ж охота на когось напала.

М а л а х і й

(не зрозумів іронії)

— І це напередодні соціалізму, в країні, де про кохання народ утворив найкращу в світі пісню про зелений барвінок, про зорю з місяцем, червону калину, де нарешті сам народний нарком стереже вночі голубії мрії, — зґвалтовано двох старих бабів, о люди, люди!

За муром почувся дзвінкий, бадьорий хлопчачий голос:

— Р-р-радіо! Ужасноє ізнасілованіє двох нещасних старух, которая старшая шестьдесят сєм лет імеєт.

М а л а х і й

— Чуєте?

П е р ш и й

(іронічно)

— Поласували бабусі.

М а л а х і й

— Я певен, що коли б роздати увечері на вулицях людям анкети — метелики з одним запитанням, хто про що тоді думає, то як ви гадаєте, про що здебільшого були б думки?

Т р е т і й

— Не скажу. Всячина бредеться в голову людям.

М а л а х і й

— А я скажу.

Т р е т і й

— Ану?

М а л а х і й

— Не про голубі реформи, а про форми жіночих ніг думають і мріють, зовсім не звертаючи уваги на те, що внаслідок таким мріям любов обмежується ногами, в очах не цвіте, в серці не співає, — отож і

зґвалтовано двох старих бабів... Ні, далі я ждати не можу. Пора починати (засурмив в кулак, немов у сурму, військовий сигнал "вставай"). Тру-тру-ту-ру-ру-ту-ру-ру, тро-тро-то-то-то-то-тро-то-то-то, тру-ту. Ревуть сирени по заводах, гудуть гудки й дроти, співа Україна за могилами в долині, та сурма золота народного наркома над усе: про даль голубу та про голубі мрії сурмить вона вам, гегемони...

2

Поприходили ще робітники:

— Хто цей оратор? Од кого? Про що?

— Од наркомів до нас...

— Та ні!.. Сам наркомом назвався.

— По-моєму, клоун з цирку прийшов...

— Попав пальцемі.. Це артист з української трупи.

П е р ш и й

(до третього)

— Бачу-таки, — помішав горілку з пивом.

Т р е т і й

— Ти думаєш?

П е р ш и й

—Факт!

Т р е т і й

(усміхнувся)

— Уважніше слухай, кажу!

М а л а х і й

— Негайну реформу людини прийшов я робити до вас, гегемони. Слухайте мене, а більш нікого...

Хтось свиснув.

Хто там свистить на промову народного наркома. Хто заважа нам, питаю?

Х т о с ь

— А хто вам заважає в роботі?

М а л а х і й

— І так багато свисту на Україні: свистять вітри-суховії, свистять юнаки на дівчат, свистить міліція внощі, на вулицях мочаться, зґвалтовано бабів... Негайну реформу людини прийшов я зробити і в першу чергу реформу українського роду, бо в стані дядьків та перекладачів...

Гомін пішов поміж робітників:

— Це божевільний...

— Прикидається.

— До адміністрації йогої

— Хай старий виголоситься.

Т р е т і й

(спокійно)

— Уважніше слухайте, товариші

М а л а х і й

— Слухайте мене, гегемони, і я виведу вас з цих закурених мурів. Провулками, закавулками повз заводи й фабрики, межами та стежками, ген-ген за могили, у голубу даль поведу. Тру-ту, тру-ту! Уставайте, люди, бо несу на вас реформу, не форму, а реформуі Тру-ту, труту! Збирайтеся до нової Фавор-гори дванадцятого серпня, по-старому — шостого, несіть мак червоний, нагідки, а найбільш приносьте голубеньких мрій. Там будемо святитися, святитися — повитися... Заодно приносьте й мову українську. Чи знаєте, між іншим, чого наша мова у порога віки вистояла? Бог про неї забув, як мішав язики на вавілонській башті. Крім того, дух святий зійшов на апостоли всіма мовами, забув тільки про нашу українську. На це РНК звернув уже свою увагу, та тільки без мене навряд, щоб що вийшло...

Т р е т і й

(голосно, могутньо)

— Виходить, і вийде!!! Товариші... (Виступив наперед до Малахія). Ви селянин?

М ал а х і й

—Ні.

Т р е т і й

(навпорно)

— І не робітник?

М а л а х і й

— Я народний М а л а х і й.

Т р е т і й

— Із проулків та заулків, крученими стежечками, навіть через мури оці пролазять до нас отакії Малахії. А хто вони? Ще добре, як просто собі меланхоли-мрійники, бо таких чимало і поміж нашим братом, на превеликий жаль, водиться — очі, як в ісусів, голубий дим в голові, гріхи все збирають та на тому й їздять — добре, кажу, як ще такі ісусики на осликах...

М а л а х і й

— Осанна їм! Вони чистять світ.

Т р е т і й

— Хочеш чистити, пересядь з ослика...

Х т о с ь

(втулив збоку)

— На асенізаційну бочку.

Вибухнув сміх.

Т р е т і й

— А хоча б і на бочку, бо лучче бути бочкарем, ніж таким ісусиком, як цей. То добре, кажу, коли ще ісуси-ки вони, бо це ще півлиха. А от коли вчуваєш в їхніх благеньких проповідях десь в одному, в двох словах зовсім другу музику...

М а л а х і й

— Голубую музику...

Т р е т і й

— Не нашої кляси музику, тоді нам треба сказати — товариші! За голубими їхніми словами ховаються буржуазні шовіністичні жальця. За голубим отим туманом чигають на нас супротивники, в голубих реформах закутано їхні мірочки і форми — стережіться!

М а л а х і й

— Негайну реформу людини виголошую я, гегемони, і беруся зробити її.

Т р е т і й

(пальцем покивав)

— Ой, зробив, дядя, на себе глядя — знаємо вас... Ні, зробимо її краще ми, по образу й по подобію пролетарському.

М а л а х і й

— Тру-ту... А реформу українського роду ви зробите?.. Ген-ген сидить біля віконця в хаті, морщить постоли та вигляда, чи не везе йому старий бозя дощу на пшеницю, чи не видно синів із солдатів, із наймів дочок. І день іде, і ніч іде, бозі нема — і дощ не йде, б'ють пороги, місяць сходить, як і перше сходив, нема Січі... Очерети у Дніпра питають...

Вихопились голоси

— Стара пісня.

М а л а х і й

— Де-то наші діти ділись, де вони гуляють?

Т р е т і й

— Завтра там, де б'ють пороги, вже не місяць зійде. Завтра зійдуть електричні, можна сказать, сонця і засяють на весь степ козачий, на всю нашу Україну, аж до моря...

М а л а х і й

— Запитання: до якого моря?

Т р е т і й

— Завтра там, де скиглила чайка літаючи, заспівають сирени, можна сказать, морських пароплавів, залунають гудки нових фабрик, заводів.

Вже сьогодні Дніпрельстан розбива динамо-моторами очеретяний той сум і дике, хай воно сказиться, тужіння порогів, бо чув я його на екскурсії...

М а л а х і й

— Киньте ваш Дніпрельстан! Тут ось, чуєте, кричать — ізнасілованіє двох старух, о гегемони! Не поможе!

Т р е т і й

— Поможе! Отам починаєм ми нашу реформу всього українського роду, отам, і тут, і скрізь, де тільки е рука робітника...

З

Підбіг р о б і т н и к , мокрий весь од поту:

— Готові форми?

Робітники напружились:

— Готові!

Мокрий р о б і т н и к

— Випускаємо чавун!.. (Крикнув туди, де знімалися заграва). Готово!.. Дайош!..

Полилася рівчаками та жолобами огненна рідина, освітила огняно-червоним, аж гарячим, світлом увесь цех ливарний, загравами подихнула, одсвітилась на обличчях і в очах у кожного. Знявся рух. Перескакуючи через рівчаки, припадаючи до форм, повели робітники за

собою лопатами огняну лаву у форми. Несли у ковшах. Гукали на Малахія:

— З дороги, старик!

— Бережись там, гей!

— Станьте осторонь, гей, як вас!..

М а л а х і й!..

— Та покажіть йому, куди вийти, бо ще розтопиться.

А він в димі та в заграві метався між огненних річечок, аж поки хтось не вивів його до дверей, сказавши:

— Клопіт з такими реформаторами...

Отямившись, він глянув на огні, на дим, на заграви і сказав:

— У них свої, червоні мрії. Яка трагедіяі Закрив очі й пішов. Услід йому гриміла симфонія труда.

П'ЯТА ДІЯ

Турбувалась мадам А п о л і н а р а, щоб, бува, не накрила її установу міліція, а найбільше вночі побивалась:

— Гляди, Агапіє, часом наскочить міліція, кажи: це мої онуки Оленька і Любонька, допіру приїхали... говіти абощо.

А г а п і я

(на все годилася)

— А Господи! Так і скажу, аби тільки подорожну ви мені до Єрусалиму виклопотали...

— Виклопочу!

— Чи скоро ж?..

— Завжди!

— Коли ж місяць жду... (Шепотіла). Ні грошей, ні Єрусалиму.

І як на зло Аполінарі в цю ніч десь недалеко зривались тривожні свистки.

2

Вискочив з якогось чуланчика знервований гість.

Г і с т ь

— Свистять!.. Ах, мадам Аполінаро, скільки я вам радив знайти безпечнішу квартиру, щоб подалі — далі од Радянської влади... (Докірливо, сердито глянув на мадам Аполінару і побіг по східцях через задні двері. Забув застебнути підтяжки).

А п о л і н а р а

(йому вслід заломила руки)

— Ах, знаю, що мука, та що ж поробиш — ми тепер нелегальні!

Із того ж чуланчика вийшла Л ю б у ня:

— Нудно... Хай грають.

А п о л і н а р а

— Не треба, Миронько! Чуєш — свистки?

Л ю б у н я

— Втечу!

А п о л і н а р а

(до музики)

— Ну, грайте! Тільки, благаю, — піяно, піяно...

Л ю б у н я

(підійшла до Агапії)

— А що, як папонька вдома?

А г а п і я

— То Бог святий один знає...

Л ю б у н я

— Я оце подумала, і весь світ мені почорнів. А що, як папонька вдома, а я тут!.. (На музику). Голосніше!

4

Увійшли, по східцях захиталися дві дівчини з гостями й М а т и л ь д а.

— Ось... Прийшли.

П е р ш а

— Котики, ви не пожалієте.

Г і с т ь

— "Не жалєю, не заву, не плачу, всьо пройдьот, как с белих яблонь дим..."

Д р у г а

— Браво!

Г і с т ь

— "Ув'яданья золотом охвачений..."

М а д а м А п о л і н а р а

(до дівчат)

— Прийшли, мої дітуні... А Оля ж де?

М а т и л ь д а

— Вина! А тоді про Олю...

Д р у г а

(до гостя)

— Можна грушу?

Г і с т ь

— Будь ласка... "Я не буду больше молодим..." Чого душенька ваша хоче, те й беріть!..

Д і в ч а т а

— Ой, який добренький!

Г і с т ь

(злякався своєї доброти)

— Тільки з умовою.

Д і в ч а т а

— З якою?

— На вибір дається півхвилини (вийняв годинника). Півхвилини що завгодно. Півхвилини! Раз, два!..

Д і в ч а т а

— Шоколади! Вина! Пундиків!

Г і с т ь

— Якої саме шоколади? Якого вина?

Д і в ч а т а

— Червоного солодкого! Ні, білого!

Г і с т ь

— Та якого ж, кажіть?

Д р у г а д і в ч и н а

— Цукерок! Рахат-лукуму!

Г і с т ь

— Що більш вам до смаку?

Д р у г а

— Цукерки!

Г і с т ь

— Сто грам? Двісті грам? Триста грам? Півхвилини минуло.

П е р ш а

— Так скоро?

Г і с т ь

"Жізнь моя, іль ти приснілась мне..."

П е р ш а

— Я ж шоколади хотіла.

Г і с т ь

"Точно я весеннєй гулкой ранью проскакал на розо-вом коне..." Ні, годі (сів на стіл).

Д р у г а

— Постривайте ж1 Ми вам теж скажемо: що завгодно, тільки півхвилинки... Ха-ха-ха. Уявляю! Півхвилинки...

А п о л і н а р а

— Ах, Мусю, Мусю! Хіба ж так можна жартувати. Гості й справді подумають — півхвилиноньки...

Розлила вино по чарках. Гості взялись частувати дівчат.

А г а п і я

(до Любуні)

— От якби тобі, доню, папоньку знайти, а мені дорогу. Може, голубонько, ти знала Вакулиху?..

— Не знаю. Не з ваших країв я, бабуню.

— Я й забула, що ти десь із степів... Коли ж на всю околицю одна Вакулиха була в Єрусалимі...

— Болить, бабуню, серце, подобно я умру...

— А вона як гарно вмерла — Вакулиха! Прийшла а Єрусалиму і на т р е т і й день померла...

Д і в ч а т а

(схопились з-за столу)

— Мадам Аполінаро! Мамочко! Гості просять потанцювати. Можна?

А п о л і н а р а

— Тільки благаю вас, дівоньки, піяно! Піянісимо!

Музика заграв фокстрота.

Майнули тіні по стінах, по стелі — гості й дівчата пішли у танок.

Л ю б у н я

— Ось грають, танцюють, а мені млини чогось ввижаються, що край нашого містечка. А що, як папонька до млинів уже доходять, а я тут?

А г а п і я

— Немов заснула: лице таке ясне та біле, їй-бо, не брешу. А в труну їй стружок, що од гробу Господнього принесла, пахущих поклали і кипарисовий хрестик... Дай, Боже, тобі, доню, мені й усякому так умерти, як вмерла Вакулиха. (Л ю б у н я пішла в чуланчик. А г а п і я

доказувала своє}. Хіба прошення написати? Товариші, отак і отак Вакулиха вмерла, то хочу й я так. Тож не повірите, товариші, аж сниться вже. Іду, немов пливу в повітрі повз море тепле, і стежечка в червоних квітах, а десь за морем сяйво до неба, як ото зоря улітку бува... А знаєте, товариші, як не вдасться до Єрусалиму, так я вже... (Закуняла).

5

О л я привела М а л а х і я. Ще з порога гукнула:

— І я з гостем, та ще з яким!..

Дівчата й гості привітали Олю оплесками, вигуками "ура". Музика вдарив туш.

М а л а х і й

(ставши на сходах)

— Аж ось де визнали!.. (Велично вклонився). Вітаємо наших вірноподаних!..

А п о л і н а р а

(до Олі)

— Це, здається, Мирин, Любчин...

О л я

— Батько.

А п о л і н а р а

— Навіщо, Олю!.. Щоб розтривожити сердешне дитя!.. Навіщо драма!

О л я

— Де вона?

А п о л і н а р а

— Ша! Їй голова заболіла. Спить.

О л я

(заглянула в кабінетик)

— Миро, ти спиш?.. Спить! (Підійшла до Малахія). Що дорожче, наркоме, батько чи сон?

М а л а х і й

— Сон, якщо він по роботі.

О л я

(криво всміхнулась)

— Ну да ж, по роботі. Вибачте, я піду передягнуся, а то змокла (до всіх). Дощ надворі.

6

З розгону ввійшов іще гість:

— Здорово, контрреволюціє!

А п о л і н а р а

(зраділа і разом занепокоїлась)

— Боже мій! Дівоньки! Дивіться, хто прийшов...

Дівчата (до нового гостя)

— А-а! О-о!.. Наше "ніколи" прийшло.

Г і с т ь

(подивився на годинника)

— Ото! П'ятнадцять за першу. Поїзд о другій. Ще треба телеграму вдарити... Так! Пляшку пива мені, дві пляшки вина і цукерок дівчаткам — мерщій!

А п о л і н а р а

— Може б, повечеряли б, милий...

Г і с т ь

— Ніколи! Ніколи! Де Мира?

Д і в ч а т а

— Миро! Миро! До тебе "ніколи" прийшов.

А п о л і н а р а

(ще гірш занепокоїлась)

— Ша! Піяно, дівоньки... (До гостя благально). Може б, ви сьогодні другу собі подруженьку вибрали.

Г і с т ь

— Ніколи, контрреволюціє! Я на п'ять хвилин.

А п о л і н а р а

— Вона хвора.

— На що саме?

— Їй голова болить.

— Дурниці!

А п о л і н а р а

— Милий, драма буде...

Г і с т ь

— Ніколи!.. Миро! Можна? (Пішов у чуланчик).

М а л а х і й

(до Аполінари)

— Хто він такий?

А п о л і н а р а

— Знакомий наш... Що веселий, а добрий...

М а л а х і й

— До кого пішов?

А п о л і н а р а

— Я й сама не знаю... Бачте, я харчую їх, себто — приходять їсти, тут і спочивають, а котора, то й з гостем... Хіба вглядиш? Клопоту з ними та клопоту... Може, горілоньки з дощу або пива?

М а л а х і й

— Я вам забороняю продавати любов у коробках!

— Яку любов?

— У коробках, кажу! Хіба не бачу — нагородили коробок на кохання, немов клозетиків. Де місяць? Де зорі, питаю? Де квіти? (Вийняв з кишені якусь саморобну дудку, задудів). Всім, всім, всім декреті Однині забороняємо купувати й продавати законсервовану в дерев'яних, тим паче у фанерних коробках любов... Ні, не так. Щоб не зламати принципів нашої економполітики, тимчасово дозволяємо купувати й продавати любов, тільки не в коробках, не законсервовану, а при місяцю, при зорях вночі, на траві, на квітах. Коли ж закортить кому вдень, то здебільшого там, де дзвонить у розгонах сонце і гудуть золоті бджілки, вдак: дз-з-з... Нармахнар. (Подумав). Перший.

Убігла Л ю б у н я.

За нею гість

Г і с т ь

— Куди ти? Мені ж ніколи. Мирко!

Л ю б у н я

— Папонькин голосі Пустіть!.. Папонька милий мій, любий, дорогий, золотий!.. (Поцілувала йому руки). Насилу, насилу я вас знайшла.

8

Ускочила О л я, набігли дівчата, підійшли. хитаючись, гості.

О л я

— Це а тобі його знайшла.

А г а п і я

— А мені приснилось: ангол у сопілку золотую грає... Коли гульк — аж це Любонькин батенько.

Д і в ч а т а

— Справді, батько?

— Миро! Це твій батько?

М а л а х і й

— Я не батько. Я народний М а л а х і й. Та невже ж не читали першого декрету? Зрікся родинного стану...

Гість подивився на годинника, махнув рукою й побіг.

Л ю б у н я

— Папонька любий! Ви не дивіться, що я така, що я в таких нарядах...

М а л а х і й

— Зрікся родинного стану, кажу.

— Простіть мене, папонько! Це я не навсправжки. Це я, щоб одшукати вас, копійку заробляла...

А г а п і я

— Простіть її за блуд, і Бог вам ще не такі гріхи відпустить...

Оля не спускала з Малахія очей.

Л ю б у н я

— Зараз приїде Ванько, ми сядемо, папонько, і до вокзалу... У мене є гроші, аж п'ятдесят три рублі. Квитки я куплю з плацкартами, ситра в дорогу, пома-ранчів. Ви ляжете, папонько, спочинете, любий мій, а вже сивенький...

М а л а х і й

(одійшовши)

— Кажу, нема папоньки!.. І кума нема! Є народний М а л а х і й нарком! Нармахнар! П е р ш и й!

Л ю б у н я

— Що ж мені тепер?

О л я

(до Малахія)

— Що ж вона тепер робитиме, гей лихо ви, пеня народна!

М а л а х і й

— Запалюйте огнища універсального кохання на вулицях ваших городів, грійте потомлених: в голубих моїх країнах вам за це спорудять пам'ятники...

Л ю б у н я

— Як же мені тепер?

О л я

— Попросимо, щоб він іще одну голубу брехеньку розказав, і знаєш про кого?.. Про милих, що вернуться до нас зимою вночі. Ха-ха-ха. Скільки їх, милих, вже зо мною спало, що ж як доведеться приймати та гріти з походу, то ще задавлять... Музико! Колечко!

Любуня, як хвора, поточилася в чуланчик. Дівчата й гості підхопили Олю:

— Браво! Браво!

— Колечко!

— Оля колечко співа.

О л я

(в супроводі музики заспівала)

Потеряла я колечко,

потеряла я любов,

через етоє колечко

буду плакать день і ночь.

Міл уєхал, меня бросіл,

ще й малютку на руках,

як згляну я на малютку,

так сльозами і заллюсь —

через тебя, моя малютка,

пойду в море утоплюсь.

М а л а х і й

(зійшов на східці)

— Алло, алло!.. Перекажіть радіом всім, всім, всім на Україні сущим — людям, тополям, вербам нашим, степам, і ярам, і зорям на небі.

О л я

Довго русою косою

Трепетала по волнє,

Правой рученькой махала:

Прощай, миленький, прощай!

М а л а х і й

(самотньо)

— Перекажіть, що народний М а л а х і й вже сумує, і срібна сльоза повзе з сивого уса та й капа в голубе море. Як це трагічно: на голубих мріях сумує...

Його оточили дівчата і гості. Сміялися. Танцювали.

І от в цей момент крикнула А г а п і я:

— Любина завісилась!

А п о л і н а р а

— Завісилась!

Д і в ч а т а

(заглянули в чуланчик)

— Завісилась!

— Завісилась!.. Мирка!.. Їй-богу!

Знялась тривога. Гості, дівчата кинулись врозтіч. східцями в двері.

А г а п і я

(до Малахія)

— Ваша донечка завісилась!

М а л а х і й

— Не тривожтесь, вірноподанко, вона не завісилась, а потонула в морі... Більш точно — в голубому морі...

9

Оля

(вийшла з чуланчика)

— Зняла... Вона вже мертва... (До Малахія). Чуєтеї Це ж ви її довели... до смерті!

М а л а х і й

— Он краще ловіть молодика, бо він мочиться у море.

О л я

— Він остаточно збожеволів... Куди ж тепер, після голубих мрій? (Сама собі одповіла переконливо). Чого ж іще думаєш!.. Туди!.. Назад. На службу! (Дов'язалось хусткою й пішла, твердо ступаючи).

10

Ускочила А п о л і н а р а

з невеличкою скринькою, в яку запихала намисто, золоті обручки, шматок шовку тощо.

А п о л і н а р а

— Я вже яка, але ж не така, як оцей... (плюнула на Малахія й побігла).

М а л а х і й

— І плювали, і били його по ланитах. Тому він, узявши сурму золотую, подув у ню... (вийняв дудку) і заграв всесвітньої голубої симфонії (заграв на дудку). Я — всесвітній пастух. Пасу череди мої. Пасу, пасу та й граю...

А г а п і я засвітил свічечку. М а л а х і й грав. Йому здавалося, що він справді творить якусь прекрасну голубу симфонію, не вважаючи на те, що дудка гугнявила і лунала диким дисонансом.

Завіса